

perius dixi. Cum enim gentes viderent Judæos tanta veneratione prosequi Cherubim et Seraphim, tum post fabricam aræ et Cherubim per Mosem, tunc ante eam. (Nam ante eam, *Genes.* cap. xxxi. Rachel dicitur furta theraphim, id est idola patris sui, atque ab initio mundi Cherubim positi erant ad custodiam paradisi; denique ex traditione Adæ, Noë, Abrahæ, filii et nepotes eorum ante Mosem cognoscebant et venerabantur angelos, seraphim et cherubim); inde Gentiles suspicati sunt hæc esse eorum numina et deos tutelares; unde ipsi pariter suos Lares et Penates nonnihil immutata et corrupta voce (uti fieri solet, cum voces e primæva lingua in aliam peregrinam transferuntur) pro seraphim et cherubim vocasse videntur theraphim, præsertim Chaldei, qui littera *t* gaudet, et *s* in *t* commutant, ut initio dixi. Hinc et theraphim sæpe junguntur cum ephod, ut hoc loco, et *Judic.* xvii, 5, et cap. xviii, 4, 17 et 20; constat enim ephod vestem fuisse sacerdotalem Judæorum (1).

5. Et QUERENT (Israelite, sive decem tribus, tot cenentorum annorum desolatione et derelictione afflicti, penitentes et resipiscentes) DOMINUM SUUM, ET DAVID REGEM SUUM. — « David, » id est Messiam, sive Christum Davidis filium, et in regno (non temporali, sed spiritali Ecclesiam) successorem. Ita Chaldeus, S. Hieronymus, Hugo, Vatablus, Isidorus, Arias et alii passim. Ita Christus vocatur David, *Ezechiel.* cap. xxxiv, 23: « Suscitabo super servum meum David; » *Jerem.* cap. xxx, 9: « Servient Davidi regi suo, quem suscitabo eis. » Et alibi, ut docet S. Augustinus, tom. IV, lib. *De Octo Dulcissimi questionibus*, Quæst. V et ultima, ac fuse Galatinus, lib. III, cap. xxiii; nomina enim parentum apud Hebræos sæpe patronymice sumuntur pro filis et posteris.

ET PAVEBUNT AD DOMINUM ET AD BONUM EJUS. — Pavor in Scriptura, cum Deo et rebus divinis tribuitur, significat summam venerationem et Reverentiam, *q. d.* Summa reverentia prosequen-

(1) Sensus recte enarrasse Rosenmuller merito videtur Timchei: Israelitæ neque deos colent alienos, neque patrii: et verum, *q. d.* quia utriusque religionis participes esse voluerunt, futuros utriusque expertos. Hanc interpretationem etiam Pet. de Figueiro suam facit.

tur et colent DOMINUM. Septuaginta vertunt: *Stupetunt in Domino et in bonis ejus.* Porro « ad Dominum, » id est *audito nomine Domini, q. d.* Solo nominis divini auditu percussi et attoniti, sum reverebuntur. Bonum autem hic significat Dei erga Israelitas largitatem et beneficentiam, quam Deus fidelibus per innumeras gratias, dona et beneficia demonstrat, et testatissimam facit, ita ut fideles iis visis in Dei tam liberalis et benefici admirationem et stuporem rapiantur, *q. d.* Israelitæ mira devotione et reverentia venerabuntur Dei bonitatem et magnificentiam; quia videbunt tam magnifica dona et beneficia ab ea sibi, licet tam diu rebellibus post tot sæcula exhiberi, juxta promissa Abrahæ et patribus facta. Unde primo, particulatim, S. Hieronymus, Albertus et Hugo pro bonum accipiunt Jesum Christum, quem unigenitum suum (ac consequenter omnia dona per eum et cum eo) nobis donavit Deus Pater. Secundo, Haymo, Albertus et Arias pro bonum accipiunt Spiritum Sanctum; hic enim est primus et increatum bonum et donum Patris et Filii, qui omnia creata dona in se complectens, ea ubertim in nos effundit. Tertio, alii pro bonum accipiunt Eucharistiam; in hæc enim summam bonitatem, opes et gratias nobis in dies ostendit, et communicat Deus Pater, et Christus Dominus, juxta illud *Zachariæ* capite IX, vers. 17: « Quid est bonum ejus, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virginæ? »

IN NOVISSIMO DIEBUS, — in fine mundi, quando sub adventum Antichristi, maxime post eum occisum, Israelitæ et Judæi, qui ei viventi et regnanti adhererant, partim memores concionum et miraculorum Eliæ et Enoch, partim aliorum concionatorum exhortatione, converterentur ad Christum, ut dixi *Apocal.* cap. xi; tunc enim omnis Israel salvus fiet, *Roman.* cap. xi, 25. Ita S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Hugo, Lyranus et alii passim. Secundo, Isidorus et a Castro hæc facta putant in incarnatione, et primo adventu et prædicatione Christi, scilicet inchoate, tunc enim pauci ex Israel converti ceperunt. Erant alii, qui hæc præstita putant in laxatione Judæorum e Babylone facta per Cyrum.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Causas iræ Dei et vindictæ in Israelem recenset, maledictum, mendacium, homicidium, furtum, adulterium, etc., quorum omnium origo fuit, quod in eo non esset scientia Dei. Rursum horum omnium causam vers. 8, assignat ignorantiam et malitiam sacerdotum, qui peccata populi adulando fovebant ut pro eis hostias ab eo acciperent. Tertio, vers. 19, arguit Israelis lasciviam et libidinem, ideoque ei ignominiosam excidium et captivitatem comminatur (1).

1. Audite verbum Domini, filii Israel, quia iudicium Domino cum habitatoribus terræ: non est enim veritas, et non est misericordia, et non est scientia Dei in terra. 2. Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit. 3. Propter hoc lugebit terra, et infirmabitur omnis qui habitat in ea, in bestia agri, et in volvere cæli: sed et pisces maris congregabuntur. 4. Verumtamen unusquisque non iudicet; et non arguatur vir: populus enim tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti. 5. Et corruet hodie, et corruet etiam Propheta tecum: nocte tacere feci matrem tuam. 6. Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam: quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: et oblita es legis Dei tui, obliviscar filiorum tuorum et ego. 7. Secundum multitudinem eorum sic peccaverunt mihi: gloriam eorum in ignominiam commutabo. 8. Peccata populi mei comedent, et ad iniquitatem eorum subleventur animas eorum. 9. Et erit sicut populus, sic sacerdos: et visitabo super eum vias ejus, et cogitationes ejus reddam ei. 10. Et comedent, et non saturabuntur: fornicati sunt, et non cessaverunt: quoniam Dominum dereliquerunt in non custodiendo. 11. Fornicatio, et vinum, et ebrietas auferunt cor. 12. Populus meus in ligno suo interrogavit, et baculus ejus annuntiavit ei: spiritus enim fornicationum decepti eos, et fornicati sunt a Deo suo. 13. Super capita montium sacrificabant, et super colles ascendebant thymiama: subtus quærcum, et populum, et terebinthum, quia bona erat umbra ejus: ideo fornicabatur filia vestra, et sponsa vestrae adultera erunt. 14. Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicate,

(1) Incipit ab hoc capite, ut recte observat Rosenmuller, alter ille sermo in Osee ordo, quo sine imaginis involucre, nudis verbis, crimina decem tribuum graviter reprehendit, et penes divinitus immittendas denuntiat. Hoc enim generale est tam hujus capitis quam reliquorum argumentum, in quo tractando vates plerumque ita verstitur, ut sententias proponat breviores, concisas et abruptas, quarum una alteram confirmat, amplificat, et id quod cause caput est, nova identidem luce perfundit: quare partes horum sermonum fere totidem possunt distingui, quot sententias, sive versiculis, sunt compositi.

Concionem hanc tempore interregni 12 annorum post obitum Jeroboami usque ad Salamanum editam esse a Propheta recte statuitur; quia dirigitur ad Israelitas in genere, et mox ad sacerdotes quoque, populumque in specie, nulla regis mentione facta. Idem evincunt, iniquæque non possunt nisi ad bella civilia commode referri, et talibus temporibus, quibus nulla legum esset et magistratum auctoritas, maxime sunt propria, ut iteratè et promiscue ecclesis, latrocina occupata a sacerdotibus tyrannis, et id generis alia turbata reipublice documenta.

Pæmo igitur, in genere varii generis flagitia, quibus Israelitæ dediti essent, castigat, scilicet veritatis, miseri-

cordiæ et scientiæ defectum, 1; et commissum maledictum, mendacium, homicidium, furtum et adulterium, 2; secundo, comminatur penes, terre, hominum et animabus imminentes, 3; tertio, eos insanabiles declarat, 4; quarto, indicit extremum supplicium populum, pseudoprophetas et syagagom oppressurum, 5.

Secundo, in sacerdotibus potissimum invenitur, quibus exprobat, primo, neglectam populi instructionem, 6; secundo, multitudinem peccatorum, officii conditionem debonestantium, 7; tertio, officii abusum ad scandalum perversum, 8; quarto, iisdem indicit pecas æquales cum populo intelligendas, et que facient ne bona acquista eos salient, nec essent mala commissa, 9, 10.

Tertio, ad totam gentem roditus, præmissa brevi sententia de effectu fornicationis et ebrietatis, que sunt idolomanie adjuncta, accusationem Israelis optatam persequitur, primo, de idololatrica divinatione, 12; secundo, de superstitioso cultu, 13; tertio, de lascivia feminarum, inopne ad idololatram sequente, 14.

Quarto, interponit ad Judam monitum, ne primo, is loca sacriloga aut ritus profanos frequentet, 15; secundo, ne sceleribus et penis Israelis participet, 16, 17; tertio, ne communes cum eo cibos, protectores et sacrificia habeat, 18, 19.

et super sponsas vestras cum adulteraverint : quoniam ipsi cum meretricibus conversabantur, et cum effeminatis sacrificabant, et populus non intelligens vapulavit. 15. Si fornicaris tu, Israel, non delinquat saltem Juda : et nolite ingredi in Galgala, et ne ascenderitis in Bethaven, neque iuraveritis : Vivit Dominus. 16. Quoniam sicut vacca lascivius declinavit Israel : nunc pascet eos Dominus, quasi agnum in latitudine. 17. Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum. 18. Separatum est convivium eorum, fornicatione fornicati sunt, dilexerunt afferre ignominiam protectores ejus. 19. Ligavit eum spiritus in alis suis, et confundentur a sacrificiis suis.

1. AUDITE VERBUM DOMINI, FILII ISRAEL. — Hinc patet Prophetam adhuc alloqui decem tribus. Ita Chaldaeus, S. Hieronymus, Hugo, Vatablus et alii; hae enim vocantur Israel et Ephraim, vers. 17, licet alii, ut Haymo et Arias, hae accipiant de duabus tribubus, eo quod vers. 13 nomen Juda; sed id facit obiter, per subitam depressionem, imo per comparationem et oppositionem ad Israel, id est ad decem tribus. Alii denique, ut Ribera, hae accipiunt, tam de Israel quam de Juda, id est de duodecim tribubus, quod non est improbabile; licet primum quod dixi sit probabilissimum, magisque proprium et connexum.

QUIA JUDICIUM DOMINO CUM HABITATORIBUS TERRAE. — « Judicium, » id est accusatio et expositulatio; unde Chaldaeus verit, *disceptatio*, q. d. Habet Deus quod in iudicio accuset, justeque expositulet cum incolis Samariae. Ita Vatablus et alii.

NON EST ENIM VERITAS, — id est fidelitas, sive fides promissorum et factorum, q. d. Israelite non servant fidem, sed dolosi sunt et fraudulentissimi; decipiunt enim et fraudant proximos suos. Ita passim interpretes. Solutus Albertus, quem sequitur Dionysius, accipit veritatem morum et vite, qua scilicet vita dicitur vera, id est recta, iusta et conformis suae regulae, puta recte rationi.

NON EST MISERICORDIA, — q. d. Non est qui miseretur, et miserendo subveniat egenti et afflicto. Ita Haymo, Hugo, Vatablus, Arias ac S. Cyprianus, epist. ad Demetrianum, ubi et addit: « De sterilitate aut fame quereris, quasi famem majorem siccitas quam rapacitas faciat, quasi non de captivis annonarum incrementis et pretiorum cumulis flagrantior inopiae ardor exrescat. Querere claudi imbribus coelum, cum sic horrea claudantur in terris. Querere minus nasci, quasi quae nata sunt, indigentibus prebeantur. Pestem et luem criminariis, cum peste ipsa et lue detecta sint, vel aucta crimina singulorum, dum nec infirmis exhibetur misericordia, et defunctis avaritia inhiat ac rapina; iidem ad pietatis obsequium timidi, ad impia lucra temerarii, fugientes mortuorum funera et appetentes spolia mortuorum; ut appareat in aegritudine sua miseris ad hoc forsitan et derelictos esse, ne possint, dum eurrantur, evadere. » Ita sane et hodie saepe im-misericordia est causa miseriarum privatarum et publicarum.

ET NON EST SCIENTIA DEI IN TERRA. — Et, id est

quia (hoc enim significat Hebraeorum *ven*), q. d. Defectus scientiae Dei, quasi luminis practici, est causa cur deficiant misericordia et veritas, sive fidelitas. Porro scientiam Dei accipie non speculativam, sed practicam, qua cognoscimus, estimamus et reveremur Dei numen, providentiam, justitiam, vindictam, etc., ideoque hae Dei scientia cum ejusdem timore, amore, cultu et obedientia conjuncta est. Hae enim est scientia, sapientia et prudentia, quam passim commendat Scriptura, praesertim in Proverbis, Ecclesiastico et aliis libris sapientialibus, q. d. Non est qui Deum practice cognoscat, puta qui ejus majestatem et providentiam apprehendat et aestimet uti par est, qui eum timeat, colat et reveretur; et cogitans ejus providentiam qua punit impios, et praemiatur pios, studeat ei placere, ideoque vacet operibus piis, et abstineat ab impiis, de quo ait S. Joannes, epist. 1, cap. 11, 4: « Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est; » unde Chaldaeus verit: Non est qui ambulet in timore Domini. Sic et S. Cyrillus, et S. Cyprianus, lib. ad Demetrianum. Quod enim homines a peccato absterret, et ad bonum impellit, est Numinis metus et reverentia; hoc si tollas, homines impune frena laxabunt suis concupiscentiis, et ruent in omnia scelera. Hoc est quod queritur Psaltes Psalms. xiii: « Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus, » hae de causa a corrupti sunt, et abominabiles facti. »

Ex adverso S. Augustinus, serm. 112 De Tempore: « Cognitione, ait, Dei nihil melius est, quia nihil beatius est, et ipsa vera beatitudo est. Unde et Salvator ad Patrem ait: Hae est autem vita aeterna, ut cognoscat te unum verum Deum et quem misisti Jesum Christum. » Et mox: « Beata siquidem vita est cognitio divinitatis; cognitio divinitatis, virtus boni operis est; virtus boni operis, fructus est aeternae beatitudinis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare et legere. Nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur; cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur. » Idem scripsit lib. De Beata vita, quo toto docet non aliud esse beatam vitam, quam perfectam Dei cognitionem. S. Bernardus, tractat. De Interiori domo, in fine: « Deum, ait, cognoscere, plenitudo est scientiae; plenitudo autem hujus scientiae, plenitudo est gloriae, consummatio gratiae, perpetuitas vitae. At hujus vero scien-

tiae plenitudinem, opus est potius intima compunctione, quam profunda investigatione; suspensio, quam arguentis; lacrymis, quam sententis; oratione, quam lectione; coelestium potius contemplatione, quam terrestrium occupatione. » Idem, lib. De Conscientia, docet multos querere scientiam, paucos conscientiam, cum vera scientia consistat in pura et sancta coram Deo conscientia.

2. MALEDICTUM ET MENDACIUM. — Chaldaeus verit: Perierant incolae hujus terre, mentiantur, etc., committunt adulteria, perfringunt (scilicet sepe mandatorum Dei), et sanguis sanguinem tangit; caedes caedes accipit. Sic et Vatablus. Alii vertunt et explicant: Maledictis, calumniis, conviciis et execrationibus insolanter proximis. Ita Theophylactus, Haymo, Lyranus et Hugo. Utrumque significat hebraeorum *ḥāḥā*, sed magis prius; ostendit enim non esse veritatem in terra ex contrario, quia scilicet in ea regnat *ala*, id est perjurium execratorum, ut vertunt Septuaginta, q. d. Execrantur, dicuntque: Dispeream, terra mihi debeat, si hoc non sit verum, vel si hoc non fecero, et mentiantur fidemque fallunt: ideoque sunt perjuri (1).

INUNDABUNT. — Chaldaeus et Vatablus, erupunt instar diluvii, quod omnes aggeres et sepos sua vi diffingens et dirumpens, campos implet et opplet aquis. Hoc enim est hebraeorum *ḥāḥā* putat; pari enim modo Israelite suis sceleribus plurimis et maximis diffingebant omnia jura jussaque Dei, atque omnia replebant furis, fraudibus, adulteris, caedibus, etc.

ET SANGUIS SANGUINEM TETIGIT. — Septuaginta, Sanguines in sanguinibus miscent. Sic enim legit Codex Vaticanus. Hebraice ad verbum est: Sanguines in sanguines tetigerunt. « In sanguines, » id est « sanguines; » verba enim contactus apud Hebraeos construntur cum *bet*, id est in. Dicunt enim percutere in manu, pro percutere manum; occidere in anima, id est occidere animam. Sanguis in Scriptura significat primo, homicidium, per metonymiam, qua objectum ponitur pro actu; puta sanguis, pro effusione sanguinis, indeque extenditur per catachresin ad quamvis vim, fraudem et injuriam proximo illatam; haec enim viam sternit ad homicidium, ejusque est quasi inchoatio; unde prohibetur quinto Decalogi precepto: « Non occides. » Secundo, significat omnem contaminationem, pollutionem et immunditiam; sanguis enim effusus omnia contaminat, polluit, eruat et foedit. Tertio, per synecochem significat quodlibet scelus; quia enim maximum scelus in proximum est homicidium, hinc ab eo utpote famosiori sumitur denominatio, ut quodlibet aliud facinus a pari vel simili vocetur

(1) Alii vertunt, pejerare, et mentiri, et occidere, et furari, et adulterare, et dicunt infinitivos positos loco substantivorum, ac continuos actus indicare.

sanguis. Hae omnibus modis hic accipitur. Primo ergo Vatablus exponit: Sanguis sanguinem tetigit; id est caedes caedi fuit continua, vel caedes eadem tetigit, q. d. Sunt continue caedes in Samaria, mutuis vulneribus sese passim interficiunt. Sic Latinis praesens aeternum dare sanguinem dicebantur, qui se invicem vulnerabant. Unde Seneca in Thyeste:

Qui vos exagit furor
Alterum dare sanguinem
Et septimum scelere aggredi?

Unde Syrus verit: Sanguinem sanguine misceverunt; Arabicus: Sanguinem super sanguinem effuderunt. In Hebraeo major est emphasis. Habet enim in plurali: Sanguines tetigerunt sanguines, q. d. Tanta est effusio sanguinis, ut non guttatim is stillet, sed instar rivi et torrentis decurrat, atque ad sanguinem alibi effusum confluat, efficiatque quasi lacum sanguineum, et campos sanguinantes. Inde *vir sanguinum* vocatur homicida et latro, uti David vocatur a Semei, II Reg. cap. xvi, 7.

Secundo, Rupertus sanguinem accipit pro commixtione seminis et sanguinis (semen enim est sanguis optimus et plane percoctus) consanguineorum, q. d. Consanguinei invicem sanguinem, id est semen, commiscunt, inveniunt incestant et pollunt.

Tertio, plenissime, Chaldaeus, S. Cyrillus, S. Hieronymus, Haymo et Hugo sanguines accipiunt pro peccatis, q. d. Addunt peccata peccatis, scelera sceleribus accumulunt. Ita S. Gregorius, hom. 11 in Ezech. « Sanguis sanguinem tangit, quando peccatum peccato additur; ut auto Dei oculus adjunctis iniquitatibus anima cretetur. Paulus Apostolus ait: Ut impleant peccata sua semper. Joanni quoque per angelum dicitur: Qui nocet, noceat adhuc; et qui in sordibus est, sordescat adhuc, q. d. Domus, vici, fora, templa, muri, agri peccatis inundant et exundant.

Queres, cur sanguis est symbolum peccati? Respondeo primo, quia effusio sanguinis, puta homicidium, inter homines censetur gravissimum esse peccatum. Secundo, quia sanguis est sedes et instrumentum concupiscentiae, quae est causa peccati. Sanguis enim subministrat materiam tam libidini, quam irae et superbiae, eaque accendit et inflamat. Unde sanguis est symbolum carnalis sensus et cupiditatis, ut ex Theodoro docuit, Levit. cap. xvii, 11. Tertio, quia sanguis Judaeis ex lege erat immundus et abominabilis, nec eo licebat vesci, idque in odium et detestationem homicidii, Levit. cap. xvii, 10. Rursus, sanguis menstruarum et naturaliter et ex lege immundissimus erat, Levit. cap. xv, 19 et seqq. Tale est peccatum quod est menstruum, et teterrimum virus anime. Quarto, quia peccatum occidit animam, ejusque quasi sanguinem et vitam effundit.

Allegorie Theophylacti et ex eo Leo Castrius (qui hunc sensum affert quasi litteraliter): Judei

sanguini Prophetarum miscuerunt sanguinem Christi, Apostolorum et Martyrum, dum eos aequae Prophetas occiderunt, uti Christus eis obicit, *Matth.* cap. xxiii, 34. Rursum idem, ait Castrius, Christum inter duos latrones crucifixerunt, ut crederetur esse latro. Sic ergo sanguinem Christi sanguini latronum miscuerunt.

3. PROPTER HOC LUKEBIT TERRA. — Ilio penam tot tantisque sceleribus debitam intentat. Ait ergo, « lugebit, » id est, ut Chaldaeus, *vastabitur et desolabitur, terra*, ut metaphorice lugere videatur; sicuti ex adverso prata ridere dicuntur, cum germine, floribus et fructibus vernant. Ita Lyranus, Arias et Vatablus. *Secundo*, « lugebit, » metonymice, quia vastata luctum incolis inducet. Ita Haymo et Hugo. Quocirca hujus luctus terre effectum subdit, dicens:

ET INFIRMABITUR, — id est languebit, fame conficietur, tabesceat et morietur. Ita Chaldaeus. Est metonymia; ponitur enim antecedens pro consequente, puta infirmitas pro morte.

OMNIS QUI HABITAT IN EA, (in id est cum) BESTIA AGRIS, ET IN (id est cum) VOLUCRE COELI, — *q. d.* Desolata terra non tantum homines, sed et bestiae avesque, quin et pisces moriuntur, tum quia haec omnia ex terra frugibus vivunt: iis ergo sublatis emoriuntur; tum quia per haec omnia punitur a Deo homo peccans, qui est eorum dominus.

ET PISCES MARIIS CONGREGABUNTUR, — id est deficient et morientur. Ita Septuaginta et Chaldaeus (1).

Quæres, cur defectus animalium et mors vocatur congregatio? Respondeo primo, quia animalia, etiam fera, ut leones, cervi, lupi, apri sparsi per agros et sylvas, dum periculum mortis sentiunt, naturæ instinctu solent congregari in unum agmen, ut simul juncta validius periculo resistent. *Secundo*, quia pisces cum ob vitium aquarum, aeris, aliave de causa (ut ob feturam, vel cum balæna gravida onus ventris sentiens agitat seipsam totumque mare, et consequenter omnes pisces) alio migraturi sunt, solent congregari in unum agmen, itaque simul proficisci; unde tunc pisces, qui id præsentium, eos piscari solent; uti quotannis statò tempore videmus fieri piscationem halecum, mugilum, salmonum. *Tertio*, Ribera et alii exponunt: « Congregabuntur, » scilicet ad multitudinem et congregationem mortuorum, id est tabescent et morientur. Hinc enim illa trita phrasit: « Apponi vel congregari ad patres, » id est mori. Est metalepsis, vel metony-

(1) « Cum captivitas decem tribuum venerit habitatore sublato, inquit S. Hieronymus, bestiae quoque et volucres caeli, et pisces maris deficient, iramque Domini etiam multa elementa sentiant. Hoc qui non credit accidisse populo Israel, cernat Ilyricum, cernat Thracias, Macedoniae, atque Vaonianas, omnemque terram quae a Promontorio et Bosphoro usque ad Alpes Juliae tenditur, et roboret cum hominibus et animalia cuncta deficere, quae in usus hominum a Creatore prius alectantur. »

mia: ponitur enim consequens pro antecedente, scilicet descensus in sepulchrum et limbum, pro morte prævia. *Quarto* et genuine, quia hebraeo *אסף* *asaph* significat congregare, colligere, auferre. Sic enim poma dicuntur congregari vel colligi, dum carplim auferuntur. Sic pisces congregantur in sagenam, dum expiscando auferuntur. Unde Lucilius:

Ruis hac, et colligis omnia farinam.

Congregare ergo vel colligere, idem est quod auferre.

Porro hæc mors vel descensus piscium in desolatione terræ contingit partim naturaliter: sicutas enim et combustio terræ arefacit torrentes et rivus, qui alebant pisces; partim et potius justò Dei judicio, qui hominum impiorum terra et aqua, bestiis et piscibus abutentium castigat, omnium defectu et desolatione. Hoc est quod minatur Isaias *Aegyptis*, cap. xix, 3: « Arescat aqua de mari, et fluvius desolabitur atque sicabitur; et deficient flumina, et moriebuntur piscatores. » Ita in historiis legitimus, et hoc sæculo vidimus, in Francia, Scotia, Hollandia urbes olim piscatione et piscibus divites, postquam heresim admiserunt, piscibus emorientibus, vel alio commigrantibus sterilitate et paupertate a Deo vindice punitas. Refert Platina sub Victore III Pontifice, ob peccata illius evi pisces tam in mari quam in fluminibus defecisse. Idem Hiberniae contigisse, sed precipuis S. Malachia correctum esse, in hujus Vita scribit S. Bernardus. Sic ex adverso Christus semel et iterum ingentem copiam piscium adduxit in retia S. Petri, utpote fidelium principis, *Luc.* cap. v, vers. 6, et *Joan.* cap. xxi, vers. 6. Theodoretus per aves accipit divites, qui in pisces, id est pauperes, grassantur eosque consumunt; sed hoc mysticum est, non litterale.

4. VERUMTAMEN UNUSQUISQUE NON JUDICET (id est non exposulet, ut verit Vatablus, non increpet), ET NON ARGUATUR VIA, — *q. d.* Nemo increpet et arguat homines hujus regionis; frustra enim id faciét, nam momentim obstrepunt et contradicunt. Ita S. Hieronymus, Lyranus et Vatablus. Loquitur quasi desperans de eorum emendatione, simulque significat eos plane indignos esse monitione et correptione, ait Rupertus. Audi S. Hieronymum: « Provocati erant ad iudicium Dei filii Israel, ut causa Domine indignationis audirent, et præterita peccata cognoscerent, propter quæ hostibus traderentur. Nunc quia in scelere perseverant, et impudenti Deum fronte contemnant, audiunt: Non necesse est ut venias ad iudicium, ut in vestris flagitiis arguamini; quia tante est impudentie, ut nec convicti quidem, pudorem habeatis et verecundiam; sed contradicatis mihi, quasi si discipulus magistro, sacerdoti plebecula contradicatis. »

POPULUS ENIM TUUS Sicut in QUI CONTRADICUNT SA-

CERDOTI. — Vatablus, sicut hi qui litigant cum sacerdote, *q. d.* Israelite contradicunt mihi et Prophetis, sicut improba et impudens plebs contradicit sacerdoti, cum eoque litigat. Ita S. Hieronymus. Allegorice, Judæi contradixerunt Christo, qui est summus sacerdos, dicentes: Non habemus regem nisi Caesarem, ait Leo Castrius. *Secundo*, sicut potest accipi ut nota non similitudinis, sed veritatis, uti est, *Joan.* cap. i, 14, *q. d.* Populus tuus est obstreperus et viulligator, uti decet eum qui litigat et jurgatur cum suis sacerdotibus. Quocirca Arias sic exponit, *q. d.* Nemo est qui arguat populum. Nam sacerdotes quorum est eum arguere, sequè improbi sunt. Unde si hi populum increpent, ille recalcitrat, et scelus accleri rogerit illud occinens:

Va tibi et nigra dicebat cacabus olla.

5. ET CORRUUS NODIE, — id est brevi, *q. d.* Jamjam tibi, o Israel, imminet ruina et calamitas captivitatis Assyriacæ; tibi, inquam, et tuis pseudoprophetis, qui tibi quasi nunquam vastandæ falso abblandebantur. Ita Chaldaeus, S. Hieronymus, Theodoretus, Lyranus et Isidorus.

Alii pro *hodie* vertunt, *interdium*, aliterque sequentia dispungentes, sic transferunt: *Corruus igitur interdium*, id est palam, media luce, non per tenebras et insidias, *corruet et propheta teum nocte*, id est in sua calamitate et strage, æque ac ignorantia, imprudentia, et inopia consilii. Ita Chaldaeus, Vatablus, Pagninus, Isidorus et Arias: unde sequitur (1):

NOCTE TACERE FECI (præ pudore et confusione) MATREM TUAM, — puta Synagogam, sive Samaritam, *q. d.* Puniam ejus obstreperam contradictionem silentio, ut se excusare, imo loqui nec audeat, nec possit: « Nulla flendi major est causa, quam flere non posse, » vel metu tyranni flatum prohibentis, vel præ gravitate mali, quæ oculis mentique stuporem inducit: « Cum miserum sit flere, quam infelix sum, cui ne hoc quidem licet! » ait Seneca lib. I *Controv.* i. *Noctem* vocat tempus calamitatis et occidii, puta captivitatis, dedis et spoliationis Samariae, forte etiam quia noctu capta est ab *Assyriis*. Unde Hebraice est, *nocte, et tacere feci*, vel *concessi matrem tuam, q. d.* Cum nox erit, tunc tacet. Rursum hebraeo דמיט דמיט verti potest cum Vatablo, Pagnino et aliis, *succidi, q. d.* Nocte succidi matrem tuam. *Tertio*, verti potest cum Septuaginta: *Nocti assimi-*

lavi matrem tuam, *q. d.* Ita cladibus obructur, ut dies videatur esse nox, utque ipsa nocti tenebrosus et horridè similis esse videatur.

6. CONVICITUS POPULUS MEUS. — Vatablus, et silentium redactus est vel succisus est, *populus meus, eo quod non habuerit scientiam Dei*, de qua vers. 1.

QUIA TU SCIENTIAM REPULISTI, REPELLAM TE, NE SACERDOTIO FUNGARIS MIHI. — *Scientiam* vocat Dei legisque divinæ studium et cognitionem, non tantum speculativem, sed e practicam, uti dixi versu 1. Unde Chaldaeus verit: *Quia tu repulisti timorem Dei, repellam te, etc. Nota primo*: Alloquitur Synagogam sive populum Israel; unde de eo loquitur, nunc in genere masculino, nunc in termino, dicens: « Oblita es legem Dei tui, » *q. d.* Repellam te, o Israel, non plus es legem tuis, aut ex carta tuo sit mihi sacerdos. Maxime tamen alloquitur ipsos sacerdotes, ut patet ex sequentibus. Nam vers. 8 ait: « Peccata populi mei comedent, » scilicet sacerdotes; ita Chaldaeus et Arias (2). Jam sacerdotium intelligit non falsum et idololatrium, insitutum a Jeroboam, ut vult Albertus, hoc enim non « mihi, » id est Deo, sed vitulis aureis fuit dicatum; sed verum et divinum. Sensus ergo est, *q. d.* Quia tu, o Israel, et maxime vos, o sacerdotes sparsi per Israelam, ut eum Dei cultum et timorem doceritis, repulistis studium meæ legis; hinc ex lege et præcautionibus vobiscum agam; nimirum quia vos legem meam adeo neglectistis, ut nec eam legeritis, nec ipsos legis libros haberetis, ego vicissim vobis ipsam legem, scientiam, sacerdotium, omnemque meum cultum et religionem auferam, ut quasi ad atheismum et paganisimum redigamini. Ex sacerdotio enim pendet totus populi felix, cultus, et religio. Eo ergo ablato necesse est ut hæc pariter auferantur et pereant. Ingens ergo pæna quam Deus Israeli hic secordi in sui cultu comminatur, est sacerdotii ablatio. Videant nunc respulicæ hæ-

(1) His verbis Prophetam alloqui sacerdotes, clarum est. In singulari vero loquitur ad sacerdotem, quia totum sacerdotum ordinem alloquitur, et vocem collectivæ sumit. Ast recte queri potest, ad quales sacerdotes Deus per Prophetam verba sua dirigit, quia nulli in regno Israel fuisse videtur veri sacerdotes; cum Jeroboam pridem sacerdotis Aaronici repudiaverit, et ex his pæna sacerdotis fecerit, *I Reg. xii, 31*. Verum tempore Jeroboami multi Aaronici sacerdotes aberunt, in quorum locum surrogaverunt alios de ima plebe; plures autem præcui dubio manserunt (cf. *Ezech. xiv, 10*), et defecerunt ad cultum impurum (nam, ut observat Manrer, quæquam nos est probabilis, omnes omnino Jove sacerdotes et levites a Jeroboamo patre expulsi esse (cf. *I Reg. xii, 31*; *Chron. ii, 14* et seqq.)), tamen quid putabis potuisse effugere paucos Jove sacerdotes inter medios sacrificios decorum fectorem?) Jeroboam. Hos non statim Deus repudiavit, sicut nec ipsi decem tribus, sed pro longanimitate sua expectavit, ut et ipsi penitentiam agerent, legis scientiam sectando, et *ita veritas docendo ad penitentiam adducerent*. Quod quando constanter contempserunt et repudiaverunt, Deus eos in totum cum populo repudiavit, et sacerdotio eos privavit, ut per legem familie paterne promissum et datum fuit. (Ackermann.)

(2) *Interdium et noctis* multi explicant eo modo ut sensus sit: Tu brevi corruus, et statim post te corruus pseudopropheta, quemadmodum diem sequitur nox. « certe præterita est, inquit Ackermann, interpretatio quam et Rosenmüller sequitur: Manifesta est in hoc bimestichio oppositio diei et noctis: in qua tamen unum alterum non excludit, sed magis explicat, et utrumque ad utroque pertineret docet, ut significetur nullum tempus a strage tam singularium et populo, quam pseudoprophetarum vacuities. »

religie, quæ sacerdotes et sacerdotum christianum exterminant, quam non tantum illis et Christo, sed et sibi ipsi sint injuria; hoc enim ipso auferunt sibi Dei fidem, Dei Ecclesiam, Dei cultum veramque religionem. Denique Arabibus veritatem: *Quin tu es qui dilexisti sæculum, et consolationem ejus, et ego repellam te, ne fungaris mihi sacerdotie.* Quomodo debent sacerdotes, ne se implicent rebus secularibus, ut monet Apostolus, si Deo servire et frui velint. Rursum ex hac Osee sententia, Synodus VII generalis probat arcendos esse episcopatu inductos, qui carent sacra Scriptura scientia, ut habetur dist. XXXVIII, cap. Omnes.

7. SECUNDEM MULTITUDINEM EORUM SIC PECCAVERUNT MIHI. « Eorum, » scilicet, « filiorum, » ut præcessit, q. d. Multiplicavi Israelitis sicut stellas cœli, sed quo plures fuerunt, eo plures peccarunt et gravius; ut quot Israeli filios dedi, tot mihi videam hostes genuisse; ipse enim eos educat in mei odio, et in odio eorum amore cultuque (1). Quocirca gloriam eorum in ignominiam commutabo, — q. d. Animum eis filios (hi enim sunt gloria parentum, præsertim in lege veteri) quod eis erit valde probrum et ignominiosum. Ita S. Cyrillus, Theodoretus et Theophylactus, *Secundo, S. Hieronymus explicat, q. d. Quot homines habuit Israel, tot aras extruxit demonibus, in quorum victimis peccavit mihi. Propterea gloriam eorum, in qua gloriantur sibi, cum deo idola præferant, in ignominiam commutabo; ut et sacerdotes captivum et populi. Siquidem sacerdotes peccata populi mei comedunt, quia cum eum peccare perspexerint, non solum non arguunt, sed laudant, atque sustollunt, ac beatos prædicant. Tertio, Chaldeus ut corpus ad opes et proventus refert; veritatem enim: Sicut multiplicavi eis proventus, sic ipsi multiplicaverunt contra me peccata. Ita sæpe videmus non tantum laicos, sed et sacerdotes ex opibus insolescere et luxuriari, juxta illud Deuter. cap. XXXI, 13: « Incessatulus est dilectus, et recalcitavit. » Quocirca apposite, ait S. Ambrosius: « Divitiæ de vitis nomen acceperunt, » quia divitiæ vitarum sunt fomes.*

8. PECCATA POPULI MEI COMEDENT. — « Comedent, » id est comedere solent; futurum enim Hebraeis sæpe significat morem, consuetudinem actionis. Peccatum in Scriptura tripliciter sumitur: primo,

(1) Ob numerum pluralem, mutatamque personam inter verba non de sacerdotibus, sed de universo populo quædam capienda existimant, veluti S. Hieronymus. Verum quam sit familiare vultus Hebraeis, ab una personam subito ad alteram transire, nemo ignorat, inquit Rosenmüller, neque quod de his quæ vers. 6, collectivè in singulari appellaverat, jam in plurali loquitur, mirum cui videri potest. Præterea, dictum erat in plurali de filiis et successoribus sacerdotum sub finem versus præcedentis. Neque dubium est, quin in tertia plurali inquisitio sacerdotum mox vers. 8 describitur. Generale jam adhibetur verbum כָּאֲרוֹן *chaton*, peccaverunt, ut in universum omnes generis peccata ab his peccata esse indicetur.

pro peccato proprie dicto; secundo, metonymicè pro pena peccati; tertio, pro hostia pro peccato; ut, cum ait Apostolus I Cor. cap. v, 21: « Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum, » id est hostiam pro peccato, « fecit. »

Triplex ergo hic affertur sensus. *Primus, q. d. Sacerdotes comedent, id est luent penas peccatorum populi, quorum causa fuere sua dissimulatione; officium ergo ut quæ comederunt peccata, et quorum ipsi fuerant causa, evomant eum visceribus, inquit Christophorus a Castro. Unde et Theodoretus sic exponit, q. d. Metent quæ severunt, et suorum peccatorum fructum vindemiabunt. » Verum cum hac explicatione non recte cohaeret id quod sequitur: « Et ad iniquitatem eorum sublevarunt animas eorum. »*

*Secundus, q. d. Peccata, id est hostias pro peccato a populo oblatas comedunt sacerdotes, in hisque convivantur et epulantur. Unde S. Bernardus, serm. 77 in Cant.: « Peccata, inquit, populi mei comedent, q. d. Peccatorum pretia exigunt, et peccantibus debitam sollicitudinem non impendunt. Quem dabis mihi de numero prepositorum, qui non plus invizit subditorum vacuandis marsupis, quam vitis exstirpandis! » Unde Prosper, lib. II *De Vita contempti*, cap. x, ex hoc loco docet graviter peccare eos qui ex bonis Ecclesie locupletari volunt: « De clericis, inquit, dicit Spiritus Sanctus: Peccata populi mei comedunt; sed sicut nihil habentes proprium, non peccata, sed alimenta quibus indigere videntur, accipiunt: ita possessores non alimenta quibus abundant, sed aliena peccata suscipiunt. »*

*Tertius: « Peccata populi comedunt, » qui precibus et victimis suis ea abolent et consumunt. Ita Rufinus et alii. Verum hæc est laus sacerdotis, non probrum, de quo hic agitur. Dico ergo, sensus est, q. d. Sacerdotes « peccata populi mei comedent, » non ea consumendo per orationes et oblationes, ut par erat (hoc enim eorum officium, æque ac oblationes fidelium poscunt et exigunt), sed ea laudando, dissimulando, et in se suamque conscientiam ac captum ac suscipiendo. Ita enim agendo quasi hauriebant et absorbebant peccata populi, erantque causa ut illa multiplicarentur, idque ad hoc ut « peccata, » id est hostias pro peccato plurimas a populo acciperent et comederent. Dicebant enim adulando, et extenuando peccata populi: illud nullum, vel leve est peccatum; Deus scit nos esse fragiles et infirmos: tales ergo sciens tolerat, usque compatitur; non ergo sitis anxii, ego illud in me suscipio, ego pro te satisfaciam Deo, et, ut ait Theophylactus, « super nos sit condemnatio, » uti Judei dicentes Pilato: « Sanguis ejus sit super nos et super filios nostros. » Ita S. Hieronymus, Haymo, Rupertus, Hugo, Lyranus, Ribera et alii. Et S. Gregorius, homil. 17 in *Evang.*: « Cur, ait, peccata populi comedunt, nisi quia peccata delinquentium fovent, ne temporalia stipendia amittantur. »*

7. Et Arias: « Oplant, inquit, magnam pecuniam esse copiam, quæ suam illis mercem quaerenti compendioque suppeditent. » Sic Japonæ peccata populi comedunt sacerdotes ipsi Bonzies vocant, qui culibet omnes impunitatem spondent, dummodo argas det oblationes et elemosynas; hujusmodi sponsonis suæ dant syngraphas, quas mori secum deferunt ad sepulchrum, quasi eas exhibitori judici et vindicti Deo; ita habent epistole Japonicæ.

Uuo ergo hac phrasi significat Propheta, adeoque peccatum accipit dupliciter: scilicet proprie, et metaphorice, pro hostia pro peccato: hæc enim offerebant, et ex parte comedebant sacerdotes juxta legem *Levit.* cap. vi, 7; ergo alibi, q. d. Hi sacerdotes ex lege comedunt peccata, id est hostias pro peccato a populo oblatas; et quia avari sunt et gulosi, inhiant hisce oblationibus et hostiis, ideoque ipsa peccata populi extenuando et adulando sorbent et deglutunt, et ut ait S. Job, bibunt quasi aquam iniquitatem. Ita sorbent peccata Henrici VIII regis Anglicus ille palpo, qui regi volenti ducere Annam Bolam, quæ putabatur regis esse filia ex pellice, ac roganti quantum peccatum esset cognoscere matrem et filiam, respondit: Tantum, quantum si quis devoret pullum cum matre, puta cum gallina, uti refert Sanderus, lib. I *De Schismate Anglicano*. Hunc sensum poscit id quod sequitur:

ET AD INIQUITATEM EORUM SUBLEVARUNT ANIMAS EORUM. — Hebraea ad verbum præcise sic habent: *Peccata populi mei comedent sacerdotes, et ad iniquitatem eorum (scilicet sacerdotum, id est suam) elevabunt, vel portabunt animam ejus, scilicet populi, in quo quia sunt multi, hinc Noster veritatem in plurali, eorum, scilicet populorum, q. d. Sacerdotes, respicientes Deum Deique scientiam, epulantur in hostiis et oblationibus populi, indulgent genio et ventri; et ad hanc similesque iniquitates suas imitandas invitant, erigunt, et inducunt animas populi verbo et exemplo. Unde subdit: « Et erit sicut populus sic sacerdos, » q. d. Sacerdos, qui populum præire debebat virtute, par est ei, imo præit eum, in scelere. Hinc secundo, R. David, Vatablus, Arias sic explicant, q. d. Inhiant, et avidè expectant iniquitates populi, sive ut contra legem peccet populus, ut exinde ab eo hostias pro illis peccatis expiandis accipiant, quibus indulgent: inhiant ergo peccatis populi, quasi inde toti pendant et vivant; nam sublevare animam hebraice significat erigere animam in spem, sperare, inhare, ut patet *Ezechiel.* cap. xxiv, 25, et alibi. Tertio, Haymo: « Sublevant, inquit, dicentes: Quoniam populus Dei es, ex genere Abraham descendisti, propter illius amicitiam parcat vobis Deus, si peccaveritis ei. » Et Ribera sic explicat, q. d. Sacerdotes addunt animas populorum ad hoc ut magis peccent, dum peccatis eorum convivent, ea palant, usque adulantur.*

Quarto, alii sublevant exponunt per exonerant, q. d. Sacerdotes animas oneratas peccatis adulando sublevant, alleviant, exonerant; ita S. Hieronymus, Haymo, Rupertus, Hugo, Lyranus et alii. Quinto, pro sublevant Septuaginta vertunt, accipiunt, q. d. Sacerdotes pro iniquitatibus populi accipiunt, id est offerunt Deo animas suas, seipsos devovendo ire Dei pro populo. Ita Cyrillus. Verum primus sensus maxime genuinus est, ac deinde secundus et tertius. Porro Cyrillus patet docet sacerdotes debere se orando et sanctè vivendo, hostiam Deo pro peccatis populi offerre: « Talis enim, ait, potest populum qui in offensam Dei incurrit, legemque Dei violavit, in gradum pristinum restituere. »

9. ET ERIT SICUT POPULUS, SIC SACERDOS. — Hebraeus: *Et erit (vel est) sicut populus, sicut sacerdos.* Est Hebraismus. Hebræi enim similitudinem exprimunt nota similitudinis, puta *sicut* apponendo utrique rei comparatæ, vel similiti, quod Latini Interpres apte latina phrasi reddidit uti apponendo *sicut*, alteri *sic*, quod respondet voci *sicut*, estque reddito similitudinis. Sensus est, q. d. Similis est eritque populus sacerdoti, et sacerdos populo; qualis populus, talis sacerdos, et vice versa. Hoc enim exigit non tantum ipsa note similitudinis reciprocatio, ut vult Martinus Martines lib. VIII *Hypotyp.* cap. viii, sed et ipsa similitudinis ratio; simile enim est simili simile, et vice versa; simile enim est relativum equiparantive. Sive ergo dicas: *Sicut populus sicut sacerdos*, sive dicas: *Populus est sicut sacerdos*; idem dicit, idemque significat; similis, inquam, est in culpa. Unde Vatablus veritatem: *Hinc fit ut sit talis populus, qualis sacerdos*; ac consequenter similis erit in pena. Hanc enim sententiam inferunt ex eo quod proxime præcessit, scilicet: « Peccata populi mei comedent (sacerdotes), et ad iniquitatem eorum sublevarunt animas eorum; » quibus verbis sacerdotes æquantur, imo præferuntur, populo in culpa; tum ex eo quod paulo ante dixit: « Gloriam eorum in ignominiam commutabo, » q. d. Nulla erit differentia inter sacerdotes et plebeios, nam omnes erunt captivi circa delectum; et ob id omnes afficiuntur ignominia et contumelia: « Eximiorum enim et magnatum rationem hostes habere non solent, » ait Procopius in *Isaie* cap. xliii, 2. Unde et sequitur: « Et visitabo super eum vias ejus. » Nam sacerdotes erant decus et gloria Israel, ut populus consecrati Deo, et mediatores inter Deum et populum. Debeant ergo hæc suam gloriam tueri antecellendo populo, tum in legis scientia, tum in sanctitate Deique cultu. At quia neutrum præstiterunt, sed populo tam in ignorantia, quam nequitia fuerant pares, imo superiores; hinc iisdem pares, imo superiores fuerunt in pena et ignominia. Ita S. Hieronymus, Haymo et Hugo. Simili modo dicitur de indiscriminatis clericis et Religiosis: *Qualis laicus, talis clericus; qualis*

secularis, talis Religiosus. Tolle habitum, hunc ab illo non discernes; quia eadem utriusque est lingua, sermo, actio, vita et mores.

Præclare urget hunc locum S. Gregorius, hom. 17 in *Evangel.*, et II part. *Pastor.* cap. vii. Vere S. Chrysostomus: « Sacerdotes multi, sacerdotes pauci: non canis sacerdos sanctus, sed omnis sanctus est sacerdos; » scilicet mysticus, qui mysticas laudis, orationis et sanctorum operum hostias Deo offert. Audi et Gilbertum Abbatem in appendice ad serm. S. Bernardi in *Cant.* serm. 13: « Factus est sacerdos sicut populus, ut licentius populus sicut sacerdos fiat. Mundo se monachi studio conformant, et qui in mundo sunt errorem suum nostrorum satis versute et nimis vere tenentur exemplo. Mutus ad vita sese aut informant aut fovent exemplis pastores, populi, seculares et Religiosi; promptuaria plena sunt hujusmodi, eructantia ex hoc in illud, aut turpis, aut tepide conversationis spiritum pestilentem. Heu! quam avido cordis ore pravum hunc attrahimus spiritum, et corruptentem haurimus auram! Jesu bone, quando erit, si tamen aliquando erit, sicut fides integra, sic et incorrupti mores. »

ET VISITABO SUPER EUM VIAS EJUS, — *q. d.* Puniam ejus actus et peccata. *Viv* enim in Scriptura vocatur actus, modus vivendi, tenor vite, conversatio; per hæc enim mens incedit, sicut per vias corpus.

ET COGITATIONES EJUS REDDAM EI. — *Hob*ræum מַחְשָׁבוֹת *maahavot* significat studia, machinationes, molitiones, opera. Hæc ergo vocatur hic *cogitationes*, scilicet ipsæ machinationes scelerum; hæc reddit Deus peccatori, cum illum propter eandem ex æquo punit et affligit.

10. ET COMEDENT, ET NON SATURABUNTUR. — Pauperes spiritu, qui esuriunt et sitiunt justitiam, saturabuntur, ideoque beati predicantur a Christo, *Malth.* cap. v, 6. At hi avari sacerdotes et epulones, qui peccata populi comedunt, iisque inhiant inexplebili aviditate, justo Dei judicio ad tantam famem redigentur in captivitate Assyriaca, ut eam saturare et explere nequeant. Ita Theophylactus et Arias, qui addit: « Qui hostias captant, ipsi in hostias convertuntur, » ut spolientur et mactentur ab Assyriis.

Secundo, Ribera et Arias, *q. d.* Licet gulæ, ventri et sceleribus se immergant, nunquam tamen desiderium suum explebunt. Nam, ut ait S. Hieronymus et ex eo Haymo: « Voluptas insatiabilis est, et quanto magis capitur, tanto plus utentibus se famem creat. E contrario beati esurientes et sitiennes justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Sicut justitia saturat, sic iniquitas substantiam non habens, vana comedentes fraude deludit, et vitæ devorantium vacuos derelinquit. »

Alienus Theodoretus: Comedent, inquit, pœnas et supplicia, at nunquam iis saturabuntur, id est

nunquam illa desinent, quia unum alteri continuo succedit.

FORNICATI SUNT, ET NON CESSAVERUNT. — Chaldaeus, Vatablus, Pagninus, Arias et Isidorus hæc accipiunt de corporali fornicatione, de qua sequitur: « Fornicatio, et vinum et ebrietas auferunt cor; » unde vertunt: *Scortabantur et non prorumpunt*; Syrus, *non sunt multiplicati*, id est non crescent, non augebuntur filii, *q. d.* Quærant liberos, ideoque non tantum uxoris, sed et meretricibus copulantur; sed Deus punit eos sterilitate, ut filios non procreent; sicut paulo ante eosdem, quia epulones punitiv fame, ut eam saturare nequeant. Congrua enim et justa pœna fornicantium est *sterilitas* et sterilitas illiberis, ut qui ex matrimonio ad proles a Deo instituto eas procreare nolunt, ex meretricibus eas procreare cupientes non possint, aut si procreent, pravæ sint et misera, brevique evi, ut hodierna sæpe docet experientia. Hoc est quod dicitur *Sapient.* cap. iv, 3: « Spuria vitulinam, » græce *επιγονα*, id est *propagines*, et novi surculi, « non dabunt radices altas; » quod clare explicans cap. iii, ait: « Filii adulterorum in inconsummatione erunt, » id est inconsummati erunt, nec pervenient ad perfectam ætatem. « Et ab iniquo thoro semen exterminabitur. »

Secundo et melius, S. Hieronymus, Theodoretus, Cyrillus, Theophylactus, Haymo, Hugo et Lyranus hæc accipiunt de fornicatione mystica, id est de idololatria: de hac enim continue agit hic Propheta, de eaque statim, causam hujus sui dicti dans, subdit: « Quoniam dereliquerunt Dominum. » Sensus ergo est, *q. d.* Comedent, et non saturabuntur, quia fornicati sunt cum idolis, et non cessaverunt, nec sua fornicatione saturati sunt; sed inexplebili libidine fornicari, id est idololatrare, continue perrexerunt. « Vires, inquit S. Hieronymus, in fornicatione deficient, et fornicandi desiderium non quiescit; » unde pro *non cessaverunt*, hebraice est *לֹא יִפְרוּסוּ*, id est *non sunt divisi*, scilicet a sua fornicatione, suisque amasiis, puta idolis; sed iis jugiter copulati sunt; radix enim *רִיב* *parats* significat dividere. Inde locus in quo Deus, pro Davide pugnans, divisit et dispersit Philistæos, dicitur est *Baal Pharasim*, id est habens divisionem, *q. d.* Planities divisionum, vel campus fracture et rupturæ, dicente Davide: « Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aquæ. » *II Reg.* cap. v, 20. Uterque sensus verus et genuinus est. Fornicatio enim hic et in sequent. tum proprie pro scortatione, tum mystice pro idololatria capitur. Ratio est, quia illa hujus erat non tantum imago et symbolum, sed comes quoque et æscela, imo et instrumentum. Idola enim, præsertim Beelphegor, sive Priapum, colebant fornicatione, omnique obscenitate, etiam infanda et Sodomitica cum effeminatis, ut patebit versu 14.

QUONIAM DOMINUM DERELIQUERUNT IN NON CUSTO-

DIENDO, — scilicet ejus legem et præcepta. Ita S. Hieronymus, Hugo, Albertus, Lyranus et alii. Hebraea habent: *Quia deseruerunt Dominum ad custodiendum*, id est quia deseruerunt custodire Dominum, sive custodiam Domini. *Custodia Domini* hebraice vocatur leges, præsertim cæremoniam, quia summe observandæ et custodiendæ sunt, ut qui eas custodit, Deum ipsum qui eas suavit, quique iis colitur et honoratur, custodire videatur. Unde Chaldaeus vertit: *Quia cultum Domini dereliquerunt et non custodierunt*; et Vatablus: *Quia deseruerunt Dominum, quo minus eum (id est ejus jussa) observarent*. Sicut ergo aulici et stipatores, puta Helvellii, summa cura jugiter custodiunt principem, et omnia que eum tangunt, nec faciunt aliud tota vita; ita nos, præsertim sacerdotes, custodire deest cultum rituum sacros Dei. *Si Sapient.* cap. vi, 19, dicitur: « Cura discipline dilectio est, et dilectio custodia legum illius est; custoditio autem legum consummatio incorruptionis est. » Alludit ad Levitas, qui deiecerunt in tabernaculo excurbare, et custodire custodiam Domini, id est tabernaculum, vasa ritusque Domini, *Levit.* cap. viii, 33; *Numer.* i, 53; cap. iii, 32, 36, 38; cap. viii, 26; cap. xviii, 4, 5, 8, et alibi.

Quocirca minus recte Cyrillus et Theophylactus sic exponunt, quasi dicat: Dereliquerunt Dominum, ut custodirent vias suas malas, ebrietatem, fornicationem, etc. Rupertus qui ex adverso: *Non custodierunt se*, inquit, *ne servirent peccatis*.

11. FORNICATIO, ET VINUM, ET EBRIETAS AUFERUNT COR. — « Fornicatio, » tum corporalis, jugitur enim vino et ebrietati; tum quæ inde consequi solet spiritalis, id est infidelitas et idololatria, auferunt cor, id est mentem, rationem, iudicium, animum, ac hominem demantat, facitque veordem. Ita Theodoretus, Theophylactus et alii. Idque tum quia ipsa fornicatio est fœda et vesana, ac repugnans rectæ rationi; tum quia corporalis subiecit hominem meretricule, quæ vesanis cupiditatibus agitur; spiritalis vero subiecit hominem idolo et dæmoni, qui est juratus ejus hostis; tum quia exhaurit et perdit ejus opes, famam, sanitatem, conscientiam. Ita Dalila Philistina cor, vires et vitam eripuit Samsoni. Ita septingente concubinae Salomonis demerantur regem sapientissimum, eumque ad sua idola cœlenda pertraxerunt et perdidit, *III Reg.* cap. xi, 1. Porro fornicario et peccatori excordi cor restituit timor Dei, iudicii et gehennæ; Deus enim per timorem cor pulsat, et ad vitam spiritalem excitat. Nam, ut ait Sapiens, *Eccii.* xxi, 7: « Qui timet Dominum, convertetur ad cor suum. » Justos vero et generosos, sed dormitantes vel incogitantes, excitat Deus per amorem et beneficentiam; ut Davidis cor excitavit, *II Reg.* vii, 27, cum dixit: « Revelasti aurem servi tui dicens: Do-

num edificabo tibi: propterea invenit servus tuus cor suum, ut oraret te oratione hac. »

Moraliter, discis hic quam bruta sit libido, quam pro alius vitis homini, etiam sapienti et principi, cor et mentem eripit. Quocirca Diogenes, teste Laertio, lib. vi, dicebat « scorta esse regum reginas; » quod reges demerantur ac ab illis quidquid collibuisse, petent et impetrarent, ideoque in ipsos reges quasi regnum, imo tyrannidem exercebant; reges enim a populo non semper obtinent quod exigunt, at scortis nihil negatur. Idem Diogenes dicebat scorta similia esse mulso lethalius venenis temperato, eo quod afferrent quidem initio voluptatem, sed quam perpetuus dolor consequeretur.

Quocirca Demosthenes Corinthi postulans a Laide famosa meretricie corporis copiam, cum illa pro nocte stipularetur drachmarum decem millia, deterritus magnitudine pretii, mutavit sententiam dicens: « Næc uno tantu prostrare, » significans inhonestæ voluptati comitem esse demerantiam, æque ac prænitentiam.

Xerxes iratus Babylianos quod a se defecissent, postquam illos in suam potestatem redegit, vetuit ne ferrent arma; sed psalterii tibiisque canerent, scorta alerant, cauponas habent, quo voluptatibus evirari et exordes, non molierentur denovo deflectionem. Testis est Platarchus in *Apothegm. regum*.

Demetrius Phalereus, cum vidisset juvenem luxuriosum: « Ecce, ait, quadratam statuam habentem syrma, ventrem, pudandam et barbam. » Ita Brssonius, lib. iii, cap. xxxiii.

Hæc Gentiles; quid jam dicant Christiani, quibus major a Christo puritas et sanctitas indicitur, quibusque magis nota est libidinis turpitudine, noxa, et vindicta æternorum ignium?

Præclare Salomon sua experientia et periculo (ideo enim forte damnatus est, ejus enim salus est dubia) edocens: « Vinum, inquit, et mulieres faciunt apostatatare sapientes; » nam, ut ait Poeta:

Nox et amor, vinumque nihil moderabile suadent:
Illa pudore caret, Liber amoque metu.

Præclare S. Ambrosius, lib. iv in *Lucam*, cap. iv: « Nec minorem, ait, febrem amoris esse dixerim quam caloris. Itaque illa animum, hic corpus inflammant. Febris enim nostra avaritia est, febris nostra libido est, eo quod igitur sint cupiditates; » et mox: « Vehementior tamen est animus quam corporis febris, et ideo pro animi voluptate corporis salus plerumque contemnitur, nec a periculis abstinetur. » Affert exemplum illustre: « Theotimus cum gravi colorum incommodo laboraret, et amaret uxorem, interdicta sibi a medico facultate coeundi, cupiditatis impatiens, atque impetu libidinis raptus: Vale, ait, amicum lumen. In æstu ergo cupiditatis sciens se oculos amissurum, maluit illos amittere, quam libidine abstinere. An non libido ei cor mentemque eri-

puerat? Utique, idque sensit, cum libido defebuit et oculos amisit; tunc enim errorem cecitatemque suam delens, sed sero, nec libidinibus voluptatem retinere, nec oculos perditos recuperare valuit.

Apposite quoque tres illi heroes custodes Darii regis, cum inter se quaerent et disputarent quidnam esset fortissimum? primus eorum respondit: « Forte est vinum; alius: Fortior est rex; tertius Zorobabel: Fortiores sunt mulieres: super omnia autem vincit veritas. » III *Estro* ut, 10. Mulieres ergo sunt Sirenes, quæ socios Ulyssis sua forma et cantu inescarunt, dementarunt et perdidit. Vis remedium? Unicum est in fuga. « Fugite fornicationem. » ait Apostolus, fugite aspectum vocemque mulierum. Illustre hæc de re exemplum exstat in *Vita S. Martiniani* apud Sirinum, qui graviter et crebro tentatus a mulieribus, ut eas effugere toto orbe factus est profugus, cujus hic iugis erat stimulus: « Fuge, Martiniane. »

Denique fornicatio eripit homini cor, id est mentem et cerebrum: quia in ipso ejus actu homo videtur esse impositus sui, aestuare et furere instar epileptici. Unde philosophi nonnulli dixerunt actum venenatum esse metam epilepsiam; præsertim quia ille si frequenter, realiter hanc addicit, uti experientia vidit, et ratio physica clare id demonstrat. Quocirca Alexander Magnus, licet ab adulteribus audiret se esse filium Jovis, tamen hominem se fateri coactus: « Ex usu, ait, Veneris, et in somno manifeste me esse hominem convincere. » Ita Plutarchus in ejus Vita.

VINUM ET (ET CAPULUM) PARS ID EST: ITA EMMANUEL ERRIETAS AUERUNT COR. — Septuaginta, hæc aliter si pungunt et vertunt, nimirum: *Fornicationem, vinum et ebrietatem suscepit cor populi mei*; verum alii passim dispungunt et vertunt, uti nos ter latetres. Hebraice ad verbum est: *Fornicatio, vinum et mustum* vel, (ut Vatablus vertit, *potus inebrians*) capiunt, vel accipiunt, vel eripiunt, cor. Alludit hebraice *הרש תירוש*, id est mustum sive vinum recens expressum, ad radicem *רש* *varas*, id est possedit et occupavit; eo quod cum crasum sit, turbidum, bulliens et fumosum, statim occupet et possideat cor, id est arcem mentis, faciatque hominem ebrium et amentem. Notat originem idololatriæ omnisque mali fuisse comensationes et comotationes: hæ enim eripiunt mentem, et iudicium recte rationis, simulque libidinem inflammant, itaque hominem precipitant in fornicationem atque scelera, ac tandem in infidelitatem et idololatriam; ejus enim Deus est venter. Id ita esse patet ex prima hominum post diluvium propagatione. Cum enim vinum inventum fuit a Noe, mox ipsi et multo magis ejus posteris cor ad se rapuit, et mentem eripuit, adeo ut plerique omnes ad vitia, imo ad idololatriam deflexerint. Noe enim moriens, gemens

fræmensque vidit pene totum orbem, id est omnes suos posteros impios et idololatrias, uti dixi *Genes. ix*, sub finem capituli. Hinc nonnulli notarunt vinum a Noe inventum, adeo avide cecitæ ab omnibus arreptum tentumque fuisse, ut ipsum ejus nomen in omnes linguas transierit, idemque quod prius, apud omnes, licet jam linguæ divisos, remanserit. Vinum enim hebraice, dicitur *יין* *iaim*, vel *יא*; inde Janus (puta Noe) vini inventor: inde Græcum *οίνος*; inde Latium *vinum*; Gallicum *vin*; Italicum, Sclavonicum et Hispanicum *vino*; Germanicum, Anglicum et Belgicum *wijn*, et ita de cæteris gentibus et linguis. Porro quam vinum et delicia eripiant cor, non tantum Propheta, sed et gentium philosophi docuerunt.

Antisthenes, quodam prædicante delicias. « Hostium, ait, filiis contingat in deliciis vivere, ut rem amantem et pestilentem delicias delicias, quas plerique pro summo bono complantur. Ita Laertius, lib. VI *De Vita Philo.* cap. 1.

Diogenes, apud Laertium eodem libro, distomachabatur in eos qui pro bona valetudine diis munera offerrent, et in ipso sacra omnibus voluptatibus se obrucantes perderent. Idem eos qui per luxum in corporis, nepotes, scorta et adulteros facultates suas profunderent, similes dicebat arboribus per præcipitia nascentibus, quarum fructus homo non gustaret, sed a corvis et vulturibus ederentur: sentiens eos qui gula ventriculo serviant, non esse homines.

Socrates, apud Laertium, lib. II, cap. v, aiebat esse turpe, si quis sua spolie serviens voluptatibus talem se faceret, quales nemo domui suæ vellet habere servos. Talibus autem nullam salutis spem reliquam esse, nisi si pro eis deus comprecarentur alii, ut bonos dominos nauticæ possent, quando prorsus decretum esset servire: iudicans nullos fœdorem et mi-erorem servire servitalem, quam qui et animo et corpore servient voluptatibus. Idem admoebat voluptates non aliter quam Suenas esse prætereundas, obaturata aure instar Ulyssis ei qui properat ut Ithacam, id est virtutem veluti patriam, conspiciat.

Plato cum videret Agrigentinos magnis impensis edificare, eodemque modo cenare: « Agrigentini, ait, edificat quasi semper victuri, et comedunt quasi semper morturi. » Ita *Ælianus*, lib. XII.

Arcesilaus Scythia pereunantia qui fieret ut ab aliis sectis multi deficerent ad Epicureos, ab Epicureis nulli desciscerent: ad aios: « Quonia, ait, ex viris Galli fiunt, ex tallis viri nequam. » Gallos dixit sacerdotes Cybeles evitatos, quasi diceret: In voluptatem prætoris sumus, quam in virtutem, cum tamen hæc ex feminis viros, illa ex viris feminas efficiat. Ita Laertius, lib. IV, cap. vi. Idem respondit B. Thomas Morus cuidam roganti cur tam multi ad Lutheri hæresin voluptuariam deficerent.

Cafo senior vinoso cupiam et guloso ejus familiaritatem ambientibus abnuvit, causamque addidit: « Quia, inquit, vivere non possum cum eo qui melius et subtilius palato, quam corde sentit. » Ita Brussauius, lib. III, cap. vii.

Tiberius Cæsar Attilio Butæ viro prætorio, cum ad inopiam per luxum redactus eam deploraret: « Sero, inquit, experrectus es. » Dormiunt nimirum temulentie ac luxui dediti verius quam vivunt; nam « vita mortalium vigilia est. » Ita Seneca in *epistol.*

Scipio *Æmilianus* Censor declaratus, audiens juvenem placentam ex melle in urbis formam compactam, Carthaginiemque nuncupatam convivis diripiendam dedit, equo privavit. Rogatus cur? « Quia, inquit, me prior Carthaginiem diripuit. » Quo dicto militem damnavit ignavum et recordem, qui gula deditus cum placentis potius melle conditis, quam contra hostes pugnares belligeraret. Ita Brussauius, libro III, cap. 1.

Sed accipe propria vini et crapula. Pythagoras dicere solebat: « Chrietatem esse insanie meditationem. » Ita Maximus, *serm.* 30.

Leontichidas Spartiata rogatus cur parum bibant Spartiata? « Ne, inquit, alii pro nobis succulent, » q. d. Nequit prudenter de rebus consultare, cui sanum iudicium a vino ablatum est. Ita Plutarchus in *Lacon.*

Astyages cum rogasset Cyrum cur vinum non hausisset? « Quia, ait, metuebam ne in cratere mixta venena forent. Etenim cum tu in nataliis amicum adhibitis, perspicue didici cum vobis venena infudisse. » « Et quo pacto, » inquit ille, « o fili, hoc dignovisti? » « Quod videbam vos, » respondit, « neque corporis esse, neque mentis composites. » Ita Xenophon in *Pædia.*

Androclides vir sapiens ad Alexandrum Magnum vino deditum dixit: « Vinum potaturus, rex, memento te bibere terre sanguinem: cuncta homini venenum, cuncta est vinum. » Ita Brussauius, lib. I, cap. xix.

De Bonoso bibacissimo, qui postea Imperator creatus est, dixit Aurelianus: « Non ut vivat, sed ut bibat natus est. » Ita Vopiscus in *Aureliano*. Idem Bonosus se suspendi: ac roganti cupiam quis esset suspensus, respondet alter non hominem esse, sed amphoram. *Æschines* dicebat: « Speculum formæ est es (olim enim specula fiebant ex ære polito), vinum autem animi: » nihil enim tam occultum in corde, quod ebrius non effudat. Ita Maximus, *serm.* 30.

« Luxuriosa res est vinum, et tumultuosa ebrietas. » *Proverb.* xx, 1.

« Cui vae? cuius patri vae? cui rixæ? cui fovæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis? Ne intuearis vinum quando flavescit, cum splenderit in vitro color ejus, ingreditur blande, sed in novissimo mordebit ut

coluber, et sicut regulus venena diffundet. » *Proverb.* xxiii, 29.

« Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum secretum est, ubi regnat ebrietas. » *Proverb.* xxxi, 4.

S. Basilus et Ambrosius dicunt ebrietatem esse voluntariam insaniam. Amplius ait S. Bernardus, lib. *De Modo bene vivendi*, cap. xxv: « Multi, ait, per vinum a demonibus capti sunt, nec est aliquid ebrietas, quam manifestissimus demon. » Et paulo ante: « Ebrietas corpus debilitat: ebrietas generat perturbationem mentis: auget furorem cordis; ita alienat mentem, ut homo nesciat seipsum. »

Monachus quidam *Ægyptius*, interrogatus cur assidue sibi voluptates subtraheret, respondit: « Subtraho eas mihi, ut iræ causam et occasionem præcidam. Scio enim illam semper de voluptatibus belligerari, mentemque meam perturbare, et cognitionem ipsam fugare. » Ita Nicephorus, lib. XI *Hist.* cap. xliii.

12. POPULUS MEUS IS LIGNO SMO INTERROGAVIT. — Probat quod fornicatio et ebrietas auferunt cor, ex eo quod homines deducant ad idololatriam, ut idola lignea, surda, cæca, muta et inania interrogent quasi deos suos, et consulant de futuris rerum eventis. Aut potius sensus est, q. d. Adeo luxus et libido tam fornicandis, quam idololatriandi dementavit eos, ut a lignis et baculis oracula poscant.

Queres, quodnam sit hoc lignum? *Primo*, Chaldaus, Ruperus et Lyranus respondent esse lignum idolum; *secundo*, Isidorus esse pseudoprophetas quos consulat populus: hi metaphorice vocantur lignum, quia eis quasi ligno et scipioni innitebatur vulgus; *tertio*, melius S. Hieronymus, Haymo, Hugo et Vatablus, per lignum hoc accipiunt baculum divinatorium: eo enim quasi instrumeto divinabant. Unde Septuaginta vertunt: *In symbolis eorum interrogabant*; erant enim hi baculi superstitionis et divinationis symbola. Hinc et subdit: « Et baculus ejus (ab eo interrogatus) respondit ei. »

Nota: Veteres Chaldaei, eosque secuti Hebraei, utebantur *בַּדְוָאָרְיָא* et *בַּבְוָאָרְיָא*, id est divinatione per virgas et sagittas. Ita Nabuchodonosor dubitans an Jerusalem, an Philadelphiam opereretur bello appetere, accepit duas sagittas, quarum unam inscripsit nomen Jerusalem, alteri nomen Philadelphiam; deinde sorte eas commisit, unamque eduxit, qui cum videret inscriptum nomen Jerusalem, coniecit illas sibi primo esse expugnandam, *Ezech.* cap. xxxi, 21. Vide ibi dicta. Rursus sagittam iacebant in altum, et a picabant quo illæ eaderent; an a dextris, an a sinistris; an ad dexteram, an ad sinistram, eoque sibi pergendum esse coniecebant. Ita Theophylactus. *Tertio*, Moses Samsonis filius, in explicatione præcepti negativi 52, commemorat huiusmodi ritum: Deorticebant baculum ligneum uno

tantum ex latere, tum in aërem projiciebant; si primo jactu apparisset superior pars decorticata, at secundo jactu superior pars adhuc vestita, prosperum successum augurabantur: sin e contra primum pars vestita, infelicem: si utroque jactu vestitum vel nudatum latus superius fuisset, mixtum eventum sibi pollicebantur; et hoc libi Osee hinc notari et carpi. Vide Rhodiginum lib. IV, cap. xxiv, et Helrio, lib. IV *Disquis. Magicæ*, cap. n. Quæst. VI, sect. i, sub finem, et sect. III, sub initium (1).

SPRITUS ENIM FORNICATIONUM DECEPIT EOS. — Aliqui per hunc spiritum accipiunt stimulum carnis, puta vehementem inclinationem et impulsam ad fornicandum. Hinc accidit Cassianus, *Collat.* VII, cap. xxxii, qui ex Sereno abbate docet spiritum fornicationis esse demonem incitantem ad fornicationem: licet enim demones sint incorporei, et quisque eorum homines ad quælibet vitia sollicitet, tamen ut sit inter eos aliquis ordo, utque ordinatus, ideoque potentius et efficacius homines oppugnet, ipsimet inter se operas et vitia distribuunt; ita ut hi præsent hinc vitio, ad illudque sollicitet, isti illi, alii alteri, inde enim in Scriptura vocari videntur spiritus iræ, superbie, gula, luxurie, etc. Sic Moabitides puellæ deceperunt Hebræos, dum eos primo induxerunt ut secum fornicarentur, deinde ut idolum suum Beelphegor colerent, itaque Dei iram et plagam eis acciverunt, *Num.* xxv.

Secundo, « spiritus fornicationum » est ardor et impetus animi, incitans eum ad idololatriam: ita Theodoretus, Theophylactus, Arias et alii. Hoc spiritum quasi ostro acii vesani Israelitæ ruebant ad idola colenda, uti fornicator ruit ad scorta; uti patet ex Propheta, qui passim in hunc ardorem invehuntur et detonant. Unde sequitur: « Et fornicati sunt cum Deo suo, » *q. d.* Fornicando, id est idololatrando, desciverunt a Deo Deique cultu. Uterque sensus huic loco congruit, uti dixi vers. 10; sed posteriorem magis intendit Spiritus Sanctus (2).

13. SUPER CAPITA MONTIUM SACRIFICABANT. — Hæc capita sunt quæ a loci altitudine *excelsa* vocantur passim in libris Regum.

ET SUPER COLLES ACCENDEBANT THYMIAMA, — id est incensum, suffitum. Græcum enim θυμίαμα significat suffire, suffumigare, adolere incensum, et hoc significat hebræum קטר *katar*: thymiamata ergo hic non tantum est illud compositum ex stacte, onycho, galbano et thure, quod Deus jussit adhiberi in altari thymiamatis, *Exod.* xxx, 34; sed etiam sunt, ambra, et quodlibet incensum, edens suffitum.

(1) Vide *Ezech.* xxi, annotat. ad vers. 21.

(2) Ceterum observandum cum Rosenmüller et Ackermann: *Ex* non dubium esse possit scortationem hic accipiendam esse de superstitioso simulacrorum cultu, in quo tamen sordes scortationis, quæ proprie dicitur, prominentes ex impudicis ritibus cultus illius sydat versus sinus.

QUA BONA (amœna, jucunda) ERAT UMBRA EJUS. — Idem de arbore populi candida (hanc enim significat hebræum *libne*): sunt enim et populi nigri) ait Virgilius, *ecloga* ix:

Hic candida populus antro
Imminet, et lente texant umbracula vites.

IDEO FORNICABUNTUR FILIÆ VESTRÆ, — *q. d.* In penam vestræ fornicationis, tum corporalis, tum spiritalis, scilicet idololatriæ, Deus permittet ut filia vestre corporaliter fornicentur, tum cum amasiis suis, tum cum hostibus vestris, puta Assyriis; qui eis abutentur, cum eas captivas abducent, nec eas impedit aut puniet: quæ æt ut magis et magis fornicentur, ac majori dolore et ignominia vos afficiant, animosque vestros vulnèrent. Ita Theodoretus, Haymo, Albertus et Hugo.

Secundo, Chaldaeus, Vatablus et Pagninus vertunt in præsent, *ideo fornicantur filia vestre, q. d.* Quia vos fornicamini, hinc vestro exemplo fornicantur et filia ac sponse vestre, præsentim quia absunt ab ædibus et oculis vestris, ac versantur apud excelsa in locis sylvosus et amonias, quæ scelus illicent, ut, sicut vos fidem frangitis Deo, ita justo Dei judicio frangant et sponse fidem vobis datam. Lex enim est talionis:

Frangenti fidem fides frangatur eidem.

Pro sponse hebraice est כולת *collot*, quod verti potest cum Chaldaeo, Theophylacto et Vatablo, *marus*, id est uxores filiorum vestrorum, *q. d.* Hæc fidem frangent datam filiis vestris, fornicando cum adulteris; sicut vos fidem fregistis Deo datam, fornicando cum idolis: itaque tam vos quam filios vestros, maritos suos pudore et more rore afficient et conficient.

14. NON VISITABO (id est deseram, negligam, *vers. 14* peccare impune permittam: ita S. Hieronymus, Theodoretus, Hugo, Lyranus, aut, ut Isidorus et Vatablus, *q. d.* Non puniam tam severe ut vos, filias et sponsas vestras, cum adulteraverint (3). Causam subdit): QUONIAM IPSI CUM MERETRICIBUS CONVERSABANTUR. — Est enallage personæ: ex indignatione enim quasi avertens faciem ab ipsis, mutat secundam personam in tertiam, dicens: « Ipsi, » id est vos ipsi, *q. d.* Quia vos, relictis filiabus et uxoriibus, aditis meretrices, cum eisque scortamini; hinc ipse vestro exemplo irritatus, et a vobis derelictus, pari modo et iure relictis vobis adibunt amasios et adulteros, cum eisque fornicantur. Hebræa habent: *Quoniam ipsi cum meretricibus separabantur*, id est, separatum relictis filiabus et uxoriibus conversabantur

(3) Nonnulli interrogative capiunt לָמָּה *lo*, non. pro *quoniam* alio, *annon*: *Annon visitabo super filias vestras*, etc. Sic d'Altilh et alii. Id vero non convenire satis cum scopo serieque contextus, adeoque cum veteribus omnibus *indicative* sive *indicive* hæc verba capiendâ esse, non *visitabo*, etc., et que sequuntur, movet Gatacher, *Adversus Miscellan. posth.* cap. xviii, pag. 624.

et scortabantur: licet Marinus in *Lexico* hebræum *יָרַד* *yyparedu*, id est separabantur, derivet a *יָרַד* *pered*, id est mulos (qui sic dicitur, quod sit generatione separatus); *q. d.* Mulos, id est spurios gignant; vel, *q. d.* Adinstar mulorum abutuntur matrimonio, non generandi causa, sed explende libidinis ergo duntaxat. Porro meretrices hæc erant sacerdotisse Beelphegor, id est Priapi, et sua prostitutione eum colebant, ait S. Hieronymus, Cyrillus et Theodoretus, de quibus III *Reg.* xv, 12, ait Veneris cultrices, ut vult Albertus, *q. d.* sedentes ad ejus templum adventantibus se prostibant, uti dixi *Baruch* vi, 42.

Moraliter disce hic proles et uxores imitari parentes et maritos in scelere, Deumque horum peccata, prolium et uxorum peccatis et ignominia ulcisci. Ita ultus est adulterium Davidis scelerere Abalonis, qui uxores Davidis patris sui incestavit, II *Reg.* xii, 41. Præclare Jvencalis, *satyra* 4:

Et quod majorum vitio sequiturque minores,
Et nitidus maculam ac rugam figentia rehus,
Que monstrant ipsi peris tractantque parentes,
Si damnosa senem juvat alic, ludit et hæres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fricillo.
Sic natura jubet.

Quocirca illud in mente recordant parentes:

Et peccatorum obstat tibi parvulus infans.

Et illud Plauti in *Pseudol.*:

Probum patrem esse oportet, qui genitum suum
Probrem, quam ipse fuerit, postulet.

Denique illud Verini:

Et verbo et facto parvis sit regula matris,
Optima sitque omni tempore norma patris.

Sane pueri, dum circa mores inconditos moventur vel arguuntur, illam quasi natura insitam excusationem regeunt: A patre hoc dicit: Id mater me docuit: Sic faciebat mater mea, sic pater; vulgo dicitur: « Mali corvi, malum ovum. » Audi non raro parentes graviter querentes de filiis, quod essent spurci, vinosi, maledicti, cervicosis, inobedientes, intractabiles. Quibus ego: Parentes horum sepe sunt causa; quia ipsi iisdem vitiis additi filiis pravo exemplo præsent, illosque eadem verbis et factis docent. Si ergo cuperent filios mores corrigere, ipsi prius suos corrigerent, quibus illos dedocerent ea quæ ante docuerant.

Ita Augusti Cesaris libidines et sordes imitata sunt due Julie, filia et neptis; quæ proinde publicum illi probrum existerunt: unde ipse tertium adoptavit Agrippinam, sed et hæc mox ex sordes abdicavit: nec aliter tres illas, quam tres vomicas, seu tria carcinomata sua appellare solebat: quin et testamentum cavil, ne mortue in

sepulcrum suum inferrentur. Denique exclamare solebat illud Homerium:

O vitæam celebs virissem, orbisque perissem!

Ita Suetonius in ejus Vita.

Eadem, imo major est ratio uxorum quam filiorum. Nam, ut ait Seneca *epist.* 95: « Improbus est, qui ab uxore pudicitiam exigit, ipse alienarum corruptor uxorum; » uxor enim mariti adulteri exemplo ipso incitata, aut imitari se putat, aut vindicare, ait Quintilianus. Quocirca de multis dici potest quod de Clytemnestra ait Ovidius, lib. I *De Arte amandi*:

Dum fait Atrides una contentus, et illa
Casta fuit: vitio est improba facta viri.

Et illud Euripidis de eadem:

Stulte quidem somus mulieres, non nego:
Cum autem insit hoc animis, peccat maritus
Festidios conubia, imitari vult
Mulier virum, et alium parare amicum.

Denique Aristoteles in *Œconom.*: « Primum itaque, ait, leges sint viro ad uxorem, ut injuria cesset; sic nec ipse injurias patitur; » alioqui talionem rependet et uxori, et lege talionis se tuebitur.

ET CUM EFFEMINATIS. — Hi erant viri sive scorta mascula, ut sunt pueri palthici, sacerdotis Priapi, qui mollitie et venere succuba Sodomitis serviendo, ex viris quasi feminas se efficiebant, ideoque vocantur *effeminati*. Unde Aquila vertit, *ἐνδρακίμους*, id est *mutatos*, scilicet ex officio virili, in femineum; Septuaginta, *τετρακεφάλους*, id est *consecratos*, scilicet Priapo aut Veneri; Theodotion, *αυτομαθεύς*, id est *separatos a vulgo*, quasi sacerdotes Priapi. Ita Cyrillus qui ait: Erant viri, sed in feminas mollitie mutati, qui muliebri vociferatione et cymbalis utentes, facesque ferentes circumstabant. Sic et Theodoretus, Rupertus, Haymo, Hugo, Lyranus et alii, qui et addunt aliam causam cum vocentur *effeminati*; quia, inquit, nulli ex illis castrabantur, fiebantque eunuchi; ut ad venerem tantum passivum valerent, quasi femine, non activum. Porro hosce viros succubos Beelphegor, id est Priapo, consecratos fuisse in Israel et Juda, patet III *Reg.* xiv, 24, et IV *Reg.* xxiii, 7. Sed audi S. Hieronymum: « Nos, ait, effeminatos verissimos. Hi sunt quos hodie Romæ matri non deorum, sed demonum servientes, Gallos vocant, eo quod de hac gente Romani truncatos libidine in honorem Atyis (quem eunuchum meretrix fecerat) sacerdotes illius mactaverint: propterea autem Gallorum gentis homines effeminantur, ut qui urbem Romam ceperant, hæc feriantur ignominia. Istiusmodi idololatria erat in Israel, colentibus maxime feminis Beelphegor, ob obsceni magnitudinem, quem nos Priapum possumus appellare. »

Secundo tamen, non minus apto pro effeminatis vertas meretrices. Has enim proprie significat

hebraeum קִישָׁר *hedescot*, quod est femininum; viri enim et mares masculinae vocantur קִישָׁר *hedescim* (possunt tamen et hi feminine vocari *hedescot* per catachresin, quia erant effeminati, uti jam dixi). Favet S. Hieronymus: «Sciendum, inquit, quod in presenti *hedescot*, meretrices *hedescim*; id est sacerdotes Priapo mancipatos vocet,» Verum recte suspicatur Ribera in codice S. Hieronymi esse mendum librorum, et legendum esse *kedecim*, «sacerdotes Priapo mancipatos vocet,» ne secum pugnet: nam paulo ante eos «viros» vocavit. Erant ergo virili sexu, sed meretrices et femine abusu libidinis et naturae. Favet et Symmachus, qui *kedecim*, id est socias, amicas, amatas, proprie meretrices appellavit. Sic et Theophylactus: «Initiatos, inquit, hujusmodi vocat sacros mystas, dignos jam arcanis apud illos sacris iudicatos, ceu perfectiores: qui mares esse visi femellae fuerunt, cymbalis utentes, femineque ululatus circumbant trivia, Beelphegor sacramenta perficientes.» Et Chaldaeus qui vertit: *Cum sortis comessantur et potant*. Ubi nota: Hebraeis plus est *hedescot*, quam זונה *zona*: zona enim significat quamlibet meretricem, *hedescot* vero famosam, publicam, quasi lupanari jam auctoratam et consecratam: haec enim dicitur *hedescot*, id est sancta, per antiphrasim, quia spurcissima et foetissima, ac spurcissime sua infamis et celebris. Rursum *hedescot*, id est sancta, vocabatur meretrix, quae Priapo aut Veneri erat consecrata quasi sacerdos, quales hae erant.

Et (id est *idetro*, scilicet ob scelera jam reosita) POPULUS NON INTELLIGENS VAPULABIT. — Cum scilicet tandem a me punietur, excindetur, et in captivitatem, puta in Assyriam, ducetur. Ita S. Hieronymus. Tigrina vertit: *Et populus, qui intelligere noluit, variis iactabitur malis*; Valabius: *Populus non intelligens, peribit, vel corruet, q. d.* «Populus, ignorans Deum, corrue solet. Aut stupore afficitur cum scilicet sentiat tanta Dei flagella, qui, licet sit misericors, est tamen et justus in puniendis peccatis,» et tarditatem supplicii gravitate compensat.

Hebraeum לָבַח *labath* proprie significat impingere, offendere, ruere, vapulare; R. David vertit, *pervertetur*; R. Joseph, *claudicabit*; Thargum, *capietur*; R. Salomon, *laborabit, fatigabitur*; Pagninus, *festinabit, anceps erit et dubius, nesciens quo se vertat*.

15. SI FORNICARIS TU, ISRAEL, NON DELINQUAT SALTEM JUDA. — Ab Israel sermonem convertit ad Juda, eumque monet ut memor templi et regni Dei (in Juda enim regnabat Deus per posteros Davidis, ibique suam habebat domum et templum) non imitetur Israel fornicando, et fornicatione sua honorando et colendo Beelphegor aliosque deos, id est demones.

ET NOLITE INGRESI IN GALGALA. — Galgala locus erat et civitas incluta, distans a Jordane stadiis quinquaginta, a Jericho stadiis decem: miraculis

Galgala
ubi et
qualis?

et religione patrum sancta et illustris. Nam primo hic transito Jordane castra longo tempore posuerunt filii Israel, ibique prima publica facta est gentis circumcisio. Ibi enim Josue circumcidit omnes masculos Hebraeorum, qui per 40 annos peregrinationis nati erant in deserto, ibique primum in Chanaan Pascha celebravit: unde in Galgala Hebraei adierant quasi possessionem terra promissae. Nam deficiente manna, ibidem primum comederunt de frugibus terrae. Inde locus nomen accepit, diciturque est Galgala, *Josue v, 9*, ubi sic legitur: «Dixitque Dominus ad Josue (peracta circumcisio): Hodie abstuli opprobrium Egypti a vobis,» quia hodie vos a vita et moribus incircumcisorum Egyptiorum, per circumcisionem transiisti in sanctam meam legem et gentem; ideoque «vocatum est nomen loci illius Galgala.» Galgala enim, vel Gilgal, vel Galgal, vel, ut S. Hieronymus vocat, Golog, hebraice idem est quod amotio et ablato; scilicet praepitii, et consequenter opprobrii, et gentilibus Egyptiorum: radix enim גלגל *galal* significat devolvere, removere, auferre: inde geminata *ghimel* littera, *ghilgal*, vel *galgal*, idem est quod devolutio, remotio, ablato.

Secundo, in Galgala Josue accepit omen victoriae et possessionis Chanaan; videns enim angelum evaginatum habentem gladium, perrexit ad eum, et ait: «Noster es, adversarius sum?» auditque ab eo: «Nequaquam, sed sum princeps exercitus Domini, et nunc venio,» ut tibi Chanaanem subjugem: «Solve calcamentum tuum de pedibus tuis; locus enim in quo stas sanctus est,» *Josue v, 13*.

Tertio, in Galgala Josue reposuit duodecim lapides, quos tulerat de medio Jordanis alveo, idque ut ibi essent in perpetuum monumentum transitus miraculosi, quo duodecim tribus sicco pede per Jordanem transierant in Chananeam, *Josue iv, 20*. Unde S. Hieronymus in *Epitaphio S. Pauli*, ait hosce lapides ibidem visos a S. Paula. Hi duodecim lapides representant duodecim tribus et patriarchas; ac consequenter duodecim Apostolos, quasi duodecim petras et fundamenta Ecclesiae, *Apoc. xxi, 14*. Ita Tertullianus, lib. IV *Contra Marcionem*, cap. xiii.

Quarto, in Galgala per multos annos constitit tabernaculum Dei, cum arca et propitiatorio; unde ibidem Samuel iudicabat populum, ibique Saule secundo in regem unxit, *I Reg. x, 8*. Ibi quoque Agag regem Amaleo occidit, *I Reg. cap. xv, 33*.

Quinto, Elias et Eliseus frequenter visitabantur in Galgala, ibique prophetabant, et faciebant miracula, *IV Reg. ii, 1, 4, et iv, 38*.

Haec de causa idololatiae idola sua jam inde ab initio statuerunt in Galgala, utpote loco sancto adeo, et celebri. Nam tempore Aod, qui tertius a Josue fuit iudex Israelis, erant idola in Galgala, ut patet

Ubi nota demonem esse simiam Dei, ideoque coli velle tibi colutus fuit Deus, tum ut Deum possessione sua excludat, tum ut celebrior sit ejus honos et veneratio. Ideo Antichristus sedem regiam constituit in Jerusalem, uti ostendi *Apoc. xi, 8*; ibique in templo sedit et coletur ut Deus, tum ut habeatur verus rex Sionis, id est Messias, successor Davidis et Salomonis, tum ut profanet urbem olim sanctam, et pro templo Dei suum constituat, tum ut everfat monumenta omnia passionis, resurrectionis et ascensionis Christi, cujus ipse erit hostis, et Antichristus. Sic experientia constat demonem maxime insidiari monasteriis tum virorum, tum feminarum, ut magum vel magam, lubricam, turbulentam, etc., aliquam in illud inducat, quae caeteras omnes vel turbet, vel inficiat, ut ibi maxime cultus fuit Deus, colitur ipse, itaque Deum suo templo quasi expellat, de eoque se vindicat.

IN BETHAVEN. — Bethaven urbs fuit Judaeae, sed ignobilis, sita juxta Bethel, de qua *Josue vii, 2*, et de ea hic loqui Prophetam censet a Castro. Verum R. Cyrillus, S. Hieronymus, Theophylactus, Theodoretus, Haymo, Lyranus et alii passim putant ipsam Bethel vocari Bethaven; tum quia ei erat vicina; tum quia Bethel erat celeberrima, primo sanctitate et pietate, postea idolis et idololatria. Jeroboam enim vitulos aureos collocavit in Dan et Bethel, quasi in duobus regni limitibus, ibique hisce vitulis per se sacrificavit. Nota: Bethel prius dicta est Lusa, ob copiam muci et amygdalarum (haec enim hebraice vocantur לוֹלִיָּהּ); a Jacobo vero patriarcha, qui ibi vidit Deum scale innixum, et angelos per scalam ascendentes et descendentes, vocata est Bethel, id est domus Dei, *Genes. xxviii, 19*. Eadem a Prophetis per antiphrasim vocatur Bethaven, id est domus iniquitatis, ut vertit Theodotus, aut domus nihili, ut vertunt Symmachus et Aquila. Septuaginta pro *IN OVEN* per crasin legentes *IN ON*, vertunt, domus doloris, vel domus idoli, quia in ea erat templum, in quo colebantur vituli aurei Jeroboam. Id ita esse patet *Amos v, 5*, ubi Propheta eadem pene verba, quae hic habet Osee, usurpat, aique: «Nolite querere Bethel, et in Galgalam nolite intrare, etc., quia Galgala captiva ducetur, et Bethel erit inutilis,» hebraice *aven*; Bethel ergo est Bethaven. Monet itaque Judam, puta duas tribus, ne adeant idola vicina posita in Galgala et in Bethel. Dico vicina, quia Galgala et Bethel erant in sorte tribus Benjamin, ut patet *Josue xviii, 12 et 22*; ideoque ea potius nominat, quam Dan aut Samariam. Dicit autem: «Ne ascenderitis in Bethaven,» quia Bethel sita erat in loco alto. Ita Vatablus.

Tropologicè, Bethel fit Bethaven, cum regnum, populus, urbs, uti Anglia, Scotia, Dania, a fide et cultu Dei ad heresim desciscit, cum templa in stabula, monasteria in armamentaria, hospitalia in tabernas et ganeas convertuntur, quibus com-

peti illud Jeremiae et Christi: «Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum,» *Matth. xxi, 13*. Rursum sancta anima fit Bethaven, cum a Dei gratia per peccatum excidit; tunc enim a regno et dominio Dei transit in jus et potestatem diaboli.

Nota Prophetam hic et deinceps usque ad finem capitis, maxime loqui duabus tribubus; ac illas enim convertit sermonem vers. 13, dicens: «Si fornicaris in Israel, non delinquit saltem Juda.»

NEQUE JURAVERTIS: VIVIT DOMINUS. — *q. d.* Ne juretis per vitam idoli, quod est in Galgala, vel in Bethel, et attribuendo nomen *Dominus*, hebraice *Jehova*, quod est nomen incommunicabile, et proprium Deo vero. Juramentum enim est actus laetiae: jurando enim per aliquem, testabantur eum esse infallibilem, primam et incretam veritatem; ac consequenter esse numen et Deum: cum enim jurantes in testem suae assertionis vocabant dicentes, *v. g.* Vivit Dominus, quod hoc illud fecerim, aut faciam, quasi dicerent: Juro per Deum vitamque Dei, quod hoc illud feci, aut faciam. Sicut ergo paulo ante veluti callum idoli, ita hic veluti juramentum per idolum: hoc enim est testatio et invocatio numinis Dei quae veri. Ita Theodoretus, Albertus, Hugo, Lyranus et alii.

Alii exponunt, *q. d.* Ego Deus et Dominus, sive Jehova vester, nolo ut per meamque vitam amplius juretis, nam siliis idololatiae: nolo ut ore, quod invocatione idolorum pollutis, juretis, nominetis et invocetis, itaque pollutis nomen sanctum meum. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theophylactus, Haymo, Isidorus, Vatablus et alii. Verum haec expositio non recte coheret cum eo quod praecessit: «Nolite ingredi in Galgalam, et ne ascenderitis in Bethaven;» huic enim antecedit: «Neque juraveritis: Vivit Dominus,» haec enim tria pari casu, tenore et nexu dicuntur, ut patet ex Hebraeo. Eodem ergo spectant; scilicet ad hoc ne colant idola in Galgala et Bethaven, nec per ea jurent. Alioqui quae esset connexio dicere: Nolite colere idola in Galgala et Bethaven, et nolite jurare per nomen meum. Contrarium enim potius diceretur, hoc modo: Nolite colere nec jurare per idola, quae sunt in Galgala, sed potius colite me, et jurate per nomen meum.

16. QUONIAM SICUT VACCÆ LASCIVENS DECLINAVIT ISRAEL. — Proponit Judae petulantiam et lasciviam Israelis, quasi rem sedam, indignam, et Dei indignationem exitumque gentis provocantem; ut Juda, aliena insaniam et periculo sapiat, illudque declinet, *q. d.* Israel carens cerebro lasciviat ut vacca; at tu, o Juda, presta in Dei lege, quasi leo: huic enim te assimilavi, *Genes. xlii, 10*. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Haymo et alii.

In Hebraeo est elegans paronomasia: Sicut

vacca, vel vitula, שרר שררה sarera sarar, Israel, q. d. Sicut vacca rebellis rebellavit Deo Israel. Ita Vatablus. Sarera enim significat vaccam quæ lascivia vel castro agitur, ideoque indomita et rebellis jugum omne excutit, et quasi furens huc illucque discurrit.

Quocirca Septuaginta vertunt: Sicut vacca asilo percussa insanivit Israel; asilo, id est castro, uti ex Virgilio docet S. Hieronymus; sic enim canit Virgilius, lib. III Georg.:
 Est locus Sitaræ circa, illicbusque videntem
 Plurimus Altarum volutas, cui nomen Asilo
 Romanorum est, (Castron Graii vertere vocantes;
 Asper, acuta sonans; quo tota exteriora styis
 Diluuntur armenta.

Asilum significat furorem Hebræorum, quo impetu insano ferebantur et ruebant ad cultum idololorum. Noster generalius magisque proprie et adequate vertit, « lascivens; » non enim solo castro, sed et pastu, amore, aliisque de causis lascivunt vacce. Unde Chaldaeus vertit: Sicut bos qui saginatur et recalcitrat, sic rebellat Israel propter multitudinem honorum, juxta illud Deuter XXXII, 43: Incrassatus est dilectus, et recalcitravit, etc. Noster vero melius vertit vacca, quam bos, tam quia hebræum פרה para vaccam significat, non bovem; tum quia femina omnium pene animantium magis lascivæ sunt, petulicæ et deliræ, quam mares, uti docet Aristoteles, lib. De Physiognomia, et ex eo Augustinus Niphus, qui hujusce rei physicas rationes adducit: « Magis malefica, inquit Aristoteles, sunt femina masculis, et proterviora, et minus defensiva; » rursum: « Masculina natura sunt fortiore et justiore genere; femina autem sunt timidiora et injustiora natura. » Feminina tamen quia minus habent cerebri, judicii, animi et virium, hinc natura id aliunde compensante, plus habent affectus, passionum, prociacæ et impudentiæ: hisce enim illa supplet.

Denique Propheta comparat Israelem vaccæ, non cani vel asino. Primo, quia coluit vaccas, puta vitulos aureos; vocatur vacca potius quam vitulus, ad majorem confusionem, quia sic miro fornicationis modo a vitulis subigebatur, quibus visibiliter adorando se substernebat; invisibiliter vero suam animam tauro, id est dæmoni, prostituat. Secundo, quia Deus ejus erat venter, et, ut ait David: « Prodiit quasi ex adipse iniquitas eorum. Tercio, quia ejus lascivia commutanda erat in jugulationem, júbilus in mugitum et plancum. Ita Ruffinus, Rupertus et ex iis Delrio, adagio 977. Denique quia vitulabatur et lasciviebat, uti vaccæ et vituli quos colebat.

NUNC PASCET EOS DOMINUS QUASI AGNUM IN LATITUDINE. — id est in loco lato et spatioso, q. d. Sicut agnus, qui saginatur, latissime in pascuis uberibus pasci sinitur, ut impinguntur statim mactentur; ita Deus sinit Israelem bonis affluere et lascivire, ut sit prædæ Assyriis, ab eisque solietur

et juguletur. Ita S. Hieronymus, Vatablus et Lyranus (1).

Secundo, alii, q. d. Israel captivus ibit in Assyriam, ubi non lasciviet ut vacca; sed docuetur quo hostes volent, agelurque ad notum Assyriorum tanquam agnus mansuetus. Ita Haymo, Hugo et a Castro. Aut sicut agnus mansuetus ubique matris ubera requirit; ita Israel in captivitate domitus et mansuetus, me meaque ubera requirit. Ita Theodoretus et Theophylactus.

Tropologie, S. Hieronymus per Israel hereticum, per Juda fidelem et Ecclesiasticum accipit: « Si semel, ait, fornicaris, hereticus; sallem tu, Ecclesiasticus, non delinquas; nec ingrediaris in Galgalam, hereticorum conciliabula, ubi peccata omnia revelantur, et instar porcorum volutantur in ceno (alludit enim Galgala ad גלגל gala, id est revelavit, et ad גלל gala, id est revelavit, volutavit), ne te ascendere putes ad superbas et arrogantes falsorum dogmatum fictiones. Non est enim ibi domus Dei, sed domus idoli. Sicut enim vacca percussa asilo, percussi sunt heretici ardentibus diaboli sagittis, et legis notitiam reliquerunt: ideo pascentur in lata et spatiose via, quæ ducit ad mortem, et patientia Domini bonique pastoris eos nutrit ad interitum. » Idem, mutato nomine heretici, adaptes ambicioso, luxurioso, avaro et enilibe peccatori.

17. PARTICIPES IDOLORUM EPRAIM, DIMITTE EUM. — Vex. 4 q. d. O Juda, dimitte Ephraim, id est Israel, puta decem tribus, quæ sunt participes cultus et mensæ idolorum; comedunt enim idolothya, scilicet carnes et cibos idolis immolatos: noli ergo eum imitari, noli enim eo participare in idolis et idolothya. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Hugo, Lyranus et alii. Minus recte Rupertus et Vatablus censent hæc esse verba Dei ad Prophetam, q. d. Luseris operam, si ad penitentiam invitaris Ephraim; dimitte ergo eum cum suis cupidinibus et idolis. Gravissima enim est pena dimitti a Deo, et tradi sibi suisque concupiscentiis.

18. SEPARATUM EST CONVIVIUM EORUM. — Dat causam, q. d. Cur Israelis commercium et societatam vitare debeat. Prima est hæc, q. d. Quia illorum cultus, religio et convivium a tuo, o Juda, separatum et diversum est: tu enim abstines cibis lege Levit. xi vetitis; illi sine scrupulo iis vescuntur, tu participas ex hostiis pacificis deo immolatis; illi participant et comedunt idolothya. Ita S. Hieronymus, Albertus et Hugo; tu post epulas castum te conservas; illi epulis distenti ardent in libidines. Hoc est quod sequitur: « Fornica-

(1) Quibus verbis, ut scite notat Maurer, cum in campo minus lato et probe obsepto agnus imbecillitas a feris sit tutus, contra in campo spatioso atque aperto a grege facile aberret ac præda fiat lupi, imitatur vates, nullam jam curam populi sui Deum habiturum, sed passurum esse, ut ejecti patriis sedibus Israelite dispergantur prædæ futuri hostibus.

tione fornicati sunt. » Pro separatum est convivium, hebraice est סעודת סעודת sar sobean, id est recessit potatio vel compositio, id est convivium eorum. Hebræi enim vocant miste, id est compositivum, uti et Græci ἐπιμίσκος, a communione potus, quod Latini a communione vietus et cibi vocant convivium. Est metaphora a vinis acidis. Nam recedere venuste ad Hebræis usurpatur de vino, quando in vappam resolvitur. Unde et Græci tale vinum ἰσχυρὸν, Cicero, vinum fugiens, Flandri appenden utin vocant. Chaldaeus, R. David, Vatablus, Pagninus et alii recentiores vertunt: Daturit vel factit potus eorum, q. d. Vinum eorum erat olim vinum eos, id est coloratum, odoratum, sapidum; jam per scelera eorum recessit a suo colore, odore, sapore; factivum est decolor, putidum, acidum, q. d. Lætitia eorum in tristitia versa est, gaudia in luctum, epulas in abstinentiam.

Mirum est Septuaginta vertere: Provocavit Chananeos: quod sic explicat S. Hieronymus, q. d. « Tantum studium habuit Israel in idolorum cultu, ut non imitatus sit Chananeos, id est ethnicos, sed ad imitationem sui eos provocaverit erroris. »

Denique Isidorus vertit: Recessit ebrietas et crapula eorum, quasi Israelitis hic tacite objiciatur, quod usque ad crapulam et vomitum sese ingurgitarent.

DILEXERUNT IGNOMINIAM PROTECTORES EJUS. — Altera ratio qua urget Propheta Judam, ut recedat ab Israel; quia, inquit, « protectores, » id est dii quos colunt, vel, ut Chaldaeus, Hebræus, Pagninus et Vatablus, principes ejus, qui saneunt idololatriam, fornicationem, crapulam, illumque ad ea inducunt verbo et exemplo, iisdem non nisi ignominiam et probum ipsi accersunt. Itaque per ignominiam intellige probrosam et ignominiosam tam idololatriam, cum S. Hieronymo, Haymone, Hugone et Lyrano, quam gulam et fornicationem, cum Aria et Chaldeo, qui vertunt: Fornicationem dilexerunt, ut venirent sibi in ignominiam proceres eorum.

Legit Interpres קרבן קרבן habo, id est afferre; jam alii punctis legunt, קרבן קרבן habu, id est afferre, date. Unde vertunt: Diligunt, date ad ignominiam, clypei ejus, id est protectores ejus qui eum timentur ut clypei, q. d. Protectores et principes Israelis diligunt munera, dicuntque: Date, date nobis dona, quod est illis, æque ac populo ignominiosum. Ita Vatablus, Pagninus, Isidorus, Rabbinus. Aut, ut Arias, date, scilicet vina et delicias, q. d. Assidue præstant vina et delicias, quasi Epicurei, quæ א, summa ignominia. Verum hæc versio obscurior est, ac textui nonnulla addit et supplet; nostra vero clarior, planior, magisque adequata est, ideoque verior et germanior.

19. LIGAVIT EUM SPIRITUS (id est ventus, sive turbo) IN ALIS SUIS. — Septuaginta: Turbo spiritus sibi habet in alis ejus, q. d. Turbo divine indignationis et vindictæ, quasi alis suis colligabit Israe-

lem, sive Synagogam, eamque auferet in captivitatem Assyriacam; ibique celerrime disperget in omnes mundi plagas, sicut turbo contorque, factare et dispergere solet paleas. Aut, q. d. Quocumque ventus perflaverit, eo secum deferet alligatum Israelem; quare celerrime hinc avolat quasi impulsus velocissimo et rapidissimo vento. Ventis enim dante alar per metaphoram, ob velocitatem; unde et pinguntur alati æque ac angeli, ait Isidorus, lib. VII Etymolog. cap. v. line Ovidius, 1 Metamorph.:

Emittique Notam, madidus Notus evolat alis.

Sic aque pluvie dicuntur in nubibus, non tantum includi, sed et ligari, Job xxvi, 8, ut nisi simul cum nubibus moveri et discurrere non possint; nubes enim sunt pluvie vehiculum. Ita Pineda ibidem. Unde Syrus vertit: Colligabit spiritus in alis eorum: Arabice Antiochenus: Venit spiritus inflexus (retortus) in alis ejus: Arabice Alexandrinus: Flaverunt venti ex alis ejus.

Est poetica descriptio captivitatis. Ita Ruffinus, Theodoretus, Theophylactus, Pro ligavit hebraice est קרבן isarar, id est ligavit, constrinxit, contorsit, aretavit, afflixit, tribulavit. Cyrillus et Theophylactus pro קרבן ota, id est eam, alis punstis legunt קרבן atta, id est tu; unde vertunt: Turbo spiritus tu es in alis ejus, quasi Propheta loquatur Deo, dicatque quia urget Propheta turbem, qui auferet Israelem; aut, ut Cyrillus, q. d. Tu, Juda, fuisti Israelii quasi turbo spiritus in alis volucris; cum enim Israel vidit te, qui habes templum, jam inertem et supinum, iisdemque peccatis illigatum, magis citiusque apostatavit.

Ex adverso S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Hugo et Lyranus per spiritum hunc accipiunt diabolum, q. d. Diabolus est qui impellit Israelem ad idololatriam aliaque scelera; adeo ut videatur ei mentem et voluntatem colligasse, eaque astrinxisse idolis. Sic dæmon peccatorem alligat amasie, vino, ambitioni, itaque ligatum agitat et raptat, quasi mancipium, quocumque vult, uti magas et sagas tam corpore quam spiritu raptat libillet.

Secundo, Leo Hebraeus vertit: Ligavit ventum in alis suis; quod Vaublus exponit, q. d. Ventus constrictam tenebat illam congregationem (hanc enim significat hebræum קרבן ota, quod est femininum) Israelitarum in alis suis, et ita eos alio transferet, puta in captivitatem Assyriacam; alas enim vocat oras et sinus vestium, quasi Israel in eis ligatum habeat ventum sine turbine, qui eum ita alatum celerrime transferet in Assyriam. Unde et Symmachus vertit: Ligavit ventum in alis ventis; quod explicans S. Hieronymus: « Ligavit, ait, eos diaboli spiritus in alis suis, qui circumferuntur omni vento doctrine, et stabili in Ecclesia pede permanere non possunt. »

Secundus hic sensus coincidit cum primo enim dicas Israelem in Assyriam abripit

turbinis iræ Dei, sive alii turbini sui, eodem res redit: turbo enim Israelis non est alius quam turbo iræ Dei, quem scilicet et ira Dei indidit et impressit, ut eum auferat in Assyriam; sicuti vis jacientis lapidem, et vis jacti lapidis, eadem est. Jaciens enim vim suam lapidi jacto imprimat, ut eum projiciat: quo vult; vis ergo hæc tam est hominis jacientis, quasi efficientis, quam lapidis jacti, quasi recipientis et patientis. Denique hebreum *ota*, id est eam, aliqui referunt ad ignominiam, *q. d.* Turbo iræ Dei ligavit ignominiam

in alis Israelis, ut illam excutere nequeat; unde subdit: « Confundetur a sacrificiis suis, » id est ob sacrificia quas idolis obtulerunt.

Tropologie, discite hic peccata creare turbinem qui peccatores ignominiose dispergat, et tandem deturbet in tartara. Quocirca Zacharias, cap. v, 7, vidit mulierem, cui nomen erat impletus, amphore insidentem, a duabus mulieribus habentibus alas milvi, et spiritum in alis, rapti in Babylonem, quæ est symbolum gehennæ. Vide quæ de fimbriis et vinculis peccatorum dixi *Isai*, v, 18.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Vocat Deus ad iudicium sacerdotes et primores, eosque accusat quod laqueus fuerint populo, eumque suis idolis et sceleribus implicaverint: Quia spiritus, inquit, fornicationum in medio eorum. Hinc eis cum populo, et cum Juda, quia Israelis scelus secutus est, hostile excidium intendat, dicens vers. 5: Respondetis arrogantia Israel in facie ejus; ruet etiam Judas cum eis. Denique, vers. 12, ait se eos quasi tineam et cariem corrosurum, ac vers. 14, quasi locustam discerpurum (1).

1. Audite hoc, sacerdotes, et attendite domus Israel, et domus regis auscultata: quia vobis iudicium est, quoniam laqueus facti estis speculationi, et rete expansum super Thabor. 2. Et victimas declinastis in profundum: et ego eruditor omnium eorum. 3. Ego scio Ephraim, et Israel non est absconditus a me: quia nunc fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel. 4. Non dabunt cogitationes suas ut revertantur ad Deum suum; quia spiritus fornicationum in medio eorum, et Dominum non cognoverunt. 5. Et respondebit arrogantia Israel in facie ejus: et Israel et Ephraim ruent in iniquitate sua, ruet etiam Judas cum eis. 6. In gregibus suis et in armentis suis vadent ad querendum Dominum, et non invenient: ablati est ab eis. 7. In Dominum prevaricati sunt, quia filios alienos genuerunt: nunc devorabit eos mensis cum partibus suis. 8. Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama: ululate in Bethaven, post tergum tuum Benjamin. 9. Ephraim in desolatione erit in die correptionis: in tribubus Israel ostendi fidem. 10. Facti sunt principes Juda quasi assumptes terminum: super eos effundam quasi aquam iram meam. 11. Calumniam patiens est Ephraim, fractus iudicio: quoniam cepit abire post sordes. 12. Et ego quasi tineam Ephraim, et quasi putredo domui Juda. 13. Et vidit Ephraim languorem suum, et Juda vitium suum: et abiit Ephraim ad Assur, et misit ad regem ultorem: et ipse non poterit sanare

(1) Hoc caput ita in decem tribus tonat ac fulminat, ut, tamen interdum dicitur, Judam et Benjamin, respiciat, admonetque, ne, si idem infartum declinare velint, illarum mores aut studia sequantur.

Primo ergo reprehendit sacerdotes et principes, primo, ex scandalo aliis dato, 1; secundo, ex hypocrisis religionis Deum hand latente, 2, 3; tertio, ex obstinatione in malo, vers. 4.

Secundo, iudici penas utrique regno communitate communis sunt, primo, confusio depressionis arrogantiam secutura, 5; secundo, derelictio a Deo in vanum quæsto, 6; tertio, filiorum corruptio et exterminium repentinum, 7.

Tertio, hypotyposi eleganti hostis jam imminens sistitur, 8; cuius adventum sequetur primo, Israelis deso-

latio, 9; secundo, effusio iræ in Judam, 10; tertio, utriusque destructio, 11, 12; quarto, denegatio vel potius impotentia humani auxilii contra Deum vindictam et derelictionem, 13-15.

Edita videtur hæc propheta, juxta Rosenmuller, cui adstantur Ackermann, Maurer, d'Alliod, ut e vers. 18 colligi potest, Achaz regis Juda temporibus, postquam non solum Manahem, tyrannus Israelis, Assyrio regi in clientelam sese dedisset (IV Reg. xv, 19), sed etiam Achaz ab Assyrio auxilium quaesivisset, IV Reg. xvi, 7, 8; *Isai*, vii, 17; II Paralip. xxviii, 16. Et revera, inquit Maurer, quæ vers. 5, 8, 12, 14, de Judæis dicta sunt, in Tabe, Jothami, Hiskie tempora nullo modo cadunt, contra in Achaz puerile imperium optime conveniunt. Videtur itaque Pechaco et Achaz regnantibus oratio edita esse.

vos, nec solvere poterit a vobis vinculum. 14. Quoniam ego quasi leonem Ephraim, et quasi catulus leonis domui Juda: ego, ego capiam et vadam: tollam, et non est qui eruat. 15. Vadens revertar ad locum meum: donec deficiatis, et queratis faciem meam.

1. AUDITE HOC, SACERDOTES. — Increpat primo sacerdotes, deinde populum, præsertim primores populi, demum regis aulicos et principes Israelis de idololatria: hæc enim sacerdotes et primores abolere, et populum dedocere debebant, eumque docere verum Dei cultum. Per sacerdotes S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Ribera et alii accipiunt pseudosacerdotes idolorum in Israel: hi enim non erant veri et legitimi, tum quia non erant ex tribu Levi; tum quia erant idolorum; tum quia non a Deo, sed a Jeroboam idololatra rege constituti, III Reg. xii, 28. Possunt tamen accipi veri Dei sacerdotes. Ii enim sparsi erant per Israel, ut eum in Dei cultu continerent; sed cum Jeroboam vitulos suos induxit, non tantum populus, sed et sacerdotes regis sui imperium secuti, vitulos hosce et Baalim coluerunt, aliosque colere docuerunt, imo compulerunt.

QUIA VOBIS (Septuaginta, ad vos) HEBRAICUM EST. — *q. d.* Vos Deus vocat ad iudicium et condemnationem; ut scilicet vos ob idololatriam in justo iudicio accuset, et condemnet ad excidium inferendum ab Assyris. « Iudicium » ergo hic primo, proprie sumi potest; secundo, improprie, per catachresin pro disceptatione, accusatione, redergatione, increpatione, quæ fieri solet in iudicio; tertio, metonymice pro condemnatione, *q. d.* Adeste in iudicio Dei, ut vestram sententiam et condemnationem audiat. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Hugo, Ribera et alii. Alter Chaldeus et Isidorus, *q. d.* Quia vestrum est iudicium, id est quia ad vos spectat iudicare, quia polletis auctoritate in iudiciis; hinc adesse in hoc Dei iudicio, verum non ut iudicetis, sed ut rei.

QUONIAM LAQUEUS FACTI ESTIS SPECULATIONI, ET RETE EXPANSUM SUPER THABOR. — Pro speculationi hebraice est *misppha*, vulgo *maspha*, quod Vatablus, Arias, Pagninus et passim hebraizantes ac novantes accipiunt ut nomen proprium urbis. Maspha enim fuit urbs sila in monte, eaque celebris; nam in ea fuit arca testamenti, unde eo conveniebat populus ad orationem. Hinc et Samuel in Maspha iudicabat populum, I Reg. vii, 20. In Maspha quoque habitavit Godolias et Jeremias, Jerem. xl, 41. Vertunt ergo hebraizantes: Nam laqueus facti estis in Maspha, et rete expansum super Thabor; ique dupliciter exponunt. Primo, Vatablus, Kinchi et Pagninus, subaudiendo vocem *sicad*, exponunt, *q. d.* Vos scandalo et offendiculo estis populo, ut eum captatis et inducatis ad idololatriam, indeque in exitum et ruinam; sicut venatores laqueos extendunt in Maspha, et retia in Thabor, ad capiendas aves et feras. Secundo, Arias exponit, *q. d.* Jeroboam in Maspha et Thabor

statuit speculatores et custodes, qui capiebant Israelitas cuntes Jerusalem ad templum, eosque cogebant ire in Dan vel Bethel, ibique adorare vitulos aureos Jeroboam. Verum, ut alia omittam, hæc versio obstat, quod Maspha non erat in Israel, ubi regnabat Jeroboam; sed in Juda, ubi regnabat Roboam; ut docet S. Hieronymus in *Locis Hebraicis*, Adrichomius, et passim alii.

Quocirca noster a Castro censet urbem hanc Maspha aliam fuisse ab ista Maspha Judææ, ac fuisse sitam in Israel, puta in monte Galaad. Mons enim Galaad dictus est Misphe vel Maspha, id est specula; vel, ut Septuaginta vertunt, *egressus*, id est visio, ex eo quod Laban sanciens fœdus cum Jacob, ibi Deum, quasi speculatore, in testem et vindicem sui fœderis per juramentum vocaverit, uti dixi *Genes*, xxxi, 48. Itaque censet a Castro, Jeroboam speculatores constituisse in Galaad, qui populum averterent a templo, et cogerent adorare in Dan et Bethel. Sic sensus probabilis et plausibilis videtur.

Verum obstat primo, quod de his speculatoribus in libris *Regum*, et in tota Scriptura nulla fiat mentio, aliquid tamen de his imitatur *Osæ* cap. vi, 9, ut eo loco dicam. Secundo, quod Galaad nusquam vocetur Maspha, nisi *Genes*, xxxi, 48, idque tantum in Hebræo. Tertio, quod *Misppha* hic in Hebræo habet articulum dativi casus; sic enim Hebræa ad verbum habent: Quia laqueus fuistis ipsi Maspha, et rete expansum super Thabor. Male ergo recentiores vertunt, in *Misppha*, vel super *Misppha*; *Misppha* enim hic est dativi casus. Quarto, quia Septuaginta, Chaldeus, S. Hieronymus plane consentiunt nostre versioni, vertuntque: Quia laqueus facti estis speculationi, vel specule. Itaque *Misppha* hic est nomen non proprium urbis, sed appellativum significans speculationem, vel speculam.

Quæres, quenam est hæc *speculatio*? Primo, S. Hieronymus exponit, *q. d.* Facti estis laqueus pro speculatione, eo sensu quem nox afferam. Hebræum enim *lamed* in *lamedisppha*, subinde significat pro. Secundo, abstractum hic accipi potest pro concreto, more Hebræo: *speculatio* ergo accipi potest pro populo speculato, seu vestra, o *speculatores* et principes populi, cura et speculationi commisso, *q. d.* Vos, o primores (hos enim alloquitur), qui debebatis speculari, excolere et custodire populum in cultu Dei, eumdem verbis et exemplis peritralixatis ad idololatriam. Sic Ezechiel a Deo constituitur esse speculator populi, cap. iii, 17: vide ibi dicta. Ita Cyrillus, Albertus, Hugo, Emmanuel, Mariana et Lyranus. Aut certe *speculationi*, id est prophetiæ, hoc est Prophetis, *q. d.*